

Platón

EUTHÜDÉMOSZ

(Steiger Kornél fordítása)

I. KRITÓN

Ki volt az, Szókratész, akivel tegnap a Lükeionban beszélgettél? Jókora tömeg állt körül benneteket, így aztán, bár közel mentem, mert meg akartam hallgatni, nem hallottam tisztán semmit. Felágaskodva azonban láttam, kivel beszélgettél, és idegennek tűnt. Ki volt az?

SZÓKRATÉSZ

Melyiket is kérded, Kritón? Mert nem egy ember volt, hanem kettő.

KRITÓN

Akire gondolok, az téled jobbra a harmadik helyen ült. Köztetek foglalt helyet Axiokhosz fia. Úgy láttam, Szókratész, igen fejlett a fiú, és korban nemigen különbözik az én Kritobuloszomtól, csakhogy az vézna, emez meg sudár, szép és derék megjelenésű ifjú.

SZÓKRATÉSZ

Euthüdémosz az, akit kérdezel, Kritónom; aki pedig bal felől ült mellettem, az Dionüszodórosz, a fivére. Részt vesz ő is a beszélgetésekben.

KRITÓN

Egyiküket sem ismerem, Szókratész. Jövevények, és látszik rajtuk, hogy szofisták. Honnan jöttek? És miben áll a bölcsességük?

SZÓKRATÉSZ

Származásukra nézve azt hiszem, valahonnan Khioszról valók, majd áttelepültek Thurioiba, ahonnan elmenekülve immár évek óta élnek a környéken. A bölcsességük, Kritón, amelyre rákérdeztél, az csodálatos. Ezek mindentudók. Azelőtt nem tudtam, milyenek a pankratiaszták. Mert ezek a harc minden nemét művelik, nem úgy, mint az akarnaniai pankratiaszta testvérpár. Azok ugyanis testi küzdelmet tudtak vívni csupán, ezek viszont először is szerföltt ügyesek a testi küzdelemben, és harcban mindenkit legyőznek: mert maguk is nagyon értenek a fegyveres harchoz, és mást is, aki megfizeti, kiképeznek erre. Aztán kivált erősek a törvényszéki harc megvívásában, meg abban, hogy mást megtanítsanak szónokolni és megszerkeszteni egy bírósági beszédet. Nos, eddig csupán ezekben voltak mindketten kiválóak, de most betetőzték pankratiaszta művészetüket. Mert kiművelték magukat a küzdelemnek abban a fajtájában is, amelyet eddig nem űztek, úgyhogy senki se tudna megmérkőzni velük, olyan ügyesek lettek a szóharcban és abban, hogy az éppen elhangzó beszédet – akár hamis az, akár igaz, egyaránt – megcáfolják. Nekem az is a szándékom, Kritón, hogy rábírom magam e férfiakra, hiszen azt állítják, hogy ebben rövid idő alatt bárki mást is ügyessé tesznek.

KRITÓN

No de, Szókratész, nem aggaszt a korod? Nem vagy te ehhez már öreg?

SZÓKRATÉSZ

Egyáltalán nem, Kritón. Elegendő bizonyosságom és mentségem van rá, hogy ne féljek. Hisz ők maguk is úgyszólván öregkorukban kezdtek ahhoz a bölcsességhez, amelyre most én vágyom: a vitatkozáshoz. Tavaly vagy tavalyelőtt még nem értettek hozzá. Én inkább csak attól félek, nehogy szégyent hozzak a két idegenre, mint a lantos Konnoszra, Métrobiosz fiára,

aki még most is tanít engem a lantjátékra. No, ezt látva tanuló társaim, a fiúk kinevetnek és Konnoszt *véntanár*-nak nevezik. Nehogy aztán valaki ugyanezzel csúfolja az idegeneket is! Talán tartanak is ettől és nem is nagyon akarózik nekik, hogy elfogadjanak. No de, Kritónom, én ott is rábeszéltem másokat, hogy kapcsolódjanak be vén fejjel a tanulásba. Most megint megpróbálok rávenni másokat is. Miért ne csatlakoznál magad is? Ezek nyilván nagyon vonzóknak találják a fiaidat, és míg őrütnök vágyakoznak, tudom, hogy bennünket is fognak tanítani.

KRITÓN

Ha jónak látod, Szókratész, akkor semmi akadály. De először mondd el nekem, miben áll a két férfiú bölcsessége, hogy tudjam, mit is fogunk tanulni.

II. SZÓKRATÉSZ

Rögtön meghallod! Nem mondhatnám, hogy nem figyeltem rájuk, sőt nagyon is odafigyeltem, és emlékszem is, úgyszólván megpróbálok az elején kezdve elmondani az egészet. Mert valamelyik isten akaratából ülhettem ott, ahol láttál engem, a vetkőzőhelyiségben egyedül, és már el is határoztam, hogy elindulok. De ahogy fölálltam, jelentkezett a szokásos isteni jeladás. Így aztán visszaültem és kisvártatva bejött Euthüdeosz

és Dionüszodórosz, meg mások is, gondolom, a tanítványaik. Ahogy beléptek, mindketten körbesétáltak a fedett versenypályán. S még kétszer vagy háromszor sem jártak körbe, amikor megjelenik Kleiniasz, akit joggal mondasz igen fejlett fiúnak, mögötte meg rajongóinak serege, köztük Ktészipposz is, egy paianiai ifjú, szép és derék alkatú ember, bár ifjúságánál fogva elbizakodott. Kleiniasz a bejáratból megpillantott engem, amint ott ültem egyedül, egyenesen odajött és leült jobbam felől, ahogy mondtad. Dionüszodórosz és Euthüdeosz, ahogy meglátták őt, először állva beszélgettek egymással, felénk-felénk tekingetve – nagyon odafigyeltem rájuk –, aztán odajöttek, és Euthüdeosz leült a fiú mellé, a másik meg balról énmellém, a többiek pedig oda, ahol éppen helyet találtak. Úgy üdvözöltem mindkettejüket, mint akiket már régen láttam, azután így szóltam Kleiniaszhoz:

– Kleiniaszom, ezek mindketten bölcs emberek, Euthüdeosz is és Dionüszodórosz is.

Mégpedig nem kicsiny, hanem jelentős dolgokban bölcssek. Hiszen mindent tudnak a háborúról, amit csak tudnia kell annak, aki jó hadvezér akar lenni: a seregek hadrendjét, a vezérleti módokat, és amit csak a fegyveres harchoz meg kell tanulni. Továbbá képessé teszik az embert arra, hogy védekezzék a bíróság előtt, ha jogtalanság esik rajta.

Ezek ketten elég lenézően fogadták a szavaimat. Összenézve elnevelték magukat,

Euthüdeosz pedig így szólt:

– Mindezzel mi már nem törődünk, Szókratész, hanem mellékfoglalkozásként üzzük.

Csodálkozva feleltem erre:

– Vajmi szép lehet a ti foglalkozásotok, ha az efféle dolgok számotokra mellékese! De hát az istenekre, áruljátok már el nekem, mi az a szép dolog?

– Úgy véljük, Szókratész – felelte –, hogy erényt tudunk adni, mégpedig szebb és gyorsabb módon, mint bárki emberfia.

III. – Ó, Zeusz – szóltam erre –, mit nem mondtok! És hol bukkantatok erre a szerencsés leletre? Én pedig még azt gondoltam, amint az imént mondtam is, hogy a fegyveres vívásban vagytok kiválóak, és így beszéltem rólatok. Emlékszem ugyanis, hogy amikor annak előtte itt jártatok, mindketten ezt hirdettétek magatokról. De ha most valóban ennek a tudásnak vagytok birtokában, legyetek kegyesek hozzám, hiszen én úgy szólok hozzátok, ahogy az istenekhez szokás, bocsánatot kérve az előbb mondottakért. De mutassátok meg, Euthüdemosz és Dionüszodórosz, vajon igazat szóltatok-e. Éppen hivatásotok nagyszerűsége folytán ugyanis nem csoda, ha valaki kételkedik benne.

– Tudd meg, Szókratész – felelték –, hogy ez így van.

– Boldognak is tartalak benneteket e kincsért, sokkal inkább, mint a perzsa királyt az uralmáért. De áruljátok már el: bemutatjátok ezt a bölcsességet, vagy mi a tervetek vele?

– Épp azért vagyunk itt, Szókratész, hogy bemutassuk és megtanítsuk, ha valaki meg

akarja tanulni.

– Nos, arról én kezeskedem, hogy mindenki akarja majd, akinek nincs a birtokában.

Elsőnek jómagam, aztán ez a Kleiniasz, továbbá Ktészipposz és a többiek valamennyien – szóltam Kleiniasz rajongóira mutatva. Azok már ott álltak körülöttünk. Ktészipposz pedig, úgy láttam, történetesen távol ült Kleiniasztól. Mivel Kleiniasz Euthüdemosz és köztem ült, ezért Euthüdemosz, midőn velem beszélgetve előrehajolt, eltakarta Ktészipposz elől a látványt. Minthogy Ktészipposz a szeretőjét is látni akarta és szenvedélyes beszédhallgató is volt, fölugrott és elsőként állt szembe velünk. Ezt látván körülálltak bennünket a többiek is: Kleiniasz rajongói és Euthüdemosz és Dionüszodórosz társai. Reájuk mutatva azt mondtam

hát Euthüdemosznak, hogy mindnyájan készek tanulni. Ktészipposz is igen nagy hajlandósággal szólt mellettem meg a többiek is, és együtt szólították föl a két férfiút, hogy mutassák be bölcsességük erejét.

IV. Én így szóltam: – Bizony, Euthüdemosz és Dionüszodórosz, önekik is mindenképpen a kedvükben kell járnotok és az én kedvemért is be kell mutatnotok. Teljesen nyilvánvaló, hogy

ezt bemutatni nem csekély munka. De mondjátok csak! Csupán azt tudjátok jó emberré változtatni, aki már meggyőződött róla, hogy töletek kell tanulnia, vagy azt is, aki még egyáltalán nincs meggyőzve erről, minthogy egyáltalán nem hisz az erény taníthatóságában, vagy abban nem hisz, hogy az erénynek ti vagytok a tanítói. Továbbá: azt, aki így vélekedik, vajon ugyanazon művészetnek kell meggyőznie arról is, hogy az erény tanítható, és arról is, hogy a leghelyesebben töletek sajátítható el – vagy ez más művészet feladata?

– Ugyanazon művészet feladatai ezek, Szókratész – mondta Dionüszodórosz.

– Kortársaink közül tehát, kedves Dionüszodórosz – mondtam –, ti buzdítottok legjobban a filozófiára és az erény ápolására.

– Úgy véljük, Szókratész.

– A többit – mondtam – mutassátok be később. Egyvalamit azonban most mutassátok meg. Győzzétek meg ezt az ifjút arról, hogy filozofálni és az erényt ápolni szükséges dolog! Ezzel örvendeztetsetek meg engem meg a többieket mind. Úgy áll ugyanis a dolog ezzel a fiúval, hogy én is meg a többiek is azt óhajtjuk, hogy a lehető legjobb ember váljon belőle. Fia ő Axiokhosznak, az öreg Alkibiadész fiának és unokaöccse a most élő Alkibiadésznak, a neve

pedig Kleiniasz. De ifjú még! Attól tartunk hát, nehogy valaki megelőzzön bennünket – ifjak esetében megtörténhetik ilyesmi –, és értelmét valamely más foglalatosság felé fordítván félrevezesse őt. Nos, ti a legjobbkor jöttetek. Ha nincs ellenetekre, tegyetek próbát a fiúval és beszélgessetek el vele előttünk.

Alig fejeztem be a beszédemet, Euthüdémosz bátran és merészen máris így szólt:

- Egyáltalán nincs ellenükre, Szókratész, de csak ha a legény válaszolni is akar.
- Ahhoz már hozzászóltam – feleltem –, hiszen akik hozzá jönnek, gyakran és sokat kérdezték meg társalognak vele, úgyhogy megfelelően föl van vértézve arra, hogy válaszoljon.

V. De hogyan adhatnám elő neked híven, Kritón, ami ezután következett? Hiszen nem kis feladat ilyen hihetetlenül túlaradó bölcsességet értőn fogadni. Úgyhogy nekem, akárcsak a költőknek, a múzsákat és az emlékezetet kell segítségül hívnom előadásom elején.

Euthüdémosz pedig, ha jól emlékszem, valahogy így kezdte:

- Mondd, Kleiniasz, kik tanulnak? A bölcsek-e vagy a tanulatlan emberek?

Erre az ifjú, minthogy nehéz volt a kérdés, elpirult és zavartan rám nézett. Én pedig, hogy észrevettem zavarát, így szóltam hozzá:

- Szedd össze magad, Kleiniasz, és bátran válaszold azt, amit jónak látsz. A legnagyobb hasznod bizonytal abból származik.

Ekkor Dionüszodórosz a fülemhez hajolt, és arcán széles mosollyal így szólt:

- Előre megmondom neked, Szókratész, bármit felel is az ifjú, meg fogjuk cáfolni.

Kleiniasz éppen azonközben talált válaszolni, amíg ez beszélt hozzám, úgyhogy nem sikerült figyelmeztetnem a fiút, hogy vigyázzon. Az válaszolta, hogy a bölcsek tanulnak, s erre Euthüdémosz így kérdezett:

- Ugye némelyeket tanítóknak nevezünk? A fiú igennel felelt.

- És, ugye, a tanítók a tanulóknak tanítói? Például a zenetanár és nyelvtanár neked és a többi fiúnak volt tanítók, ti pedig tanítványok voltatok?

Emez helybenhagyta.

- No és amikor tanultatok, még nem tudtátok azt, amit tanultatok, ugye?

- Nem bizony.

- Vajon hát bölcsek voltatok-e, amikor még nem tudtátok ezeket a dolgokat?

- Dehogyan voltunk!

- Ugyebár ha nem bölcsek, akkor tanulatlanok voltatok?

- Okvetlenül.

- Ti tehát, amikor azt tanultatok, amit még nem tudtátok, tanulatlanokként tanultatok.

A legény bólintott.

- Tehát a tanulatlanok tanulnak, Kleiniasz, nem pedig a bölcsek, mint te gondolod.

E szavakra, mint a tanítómester jeladására a kórus, egyszerre nyilvánították tetszésüket és nevettek mindazok, akik Dionüszodórosz és Euthüdémosz társaságában voltak. És még mielőtt a fiú lélegzethez jutott és kifújhatta volna magát, máris jelentkezett Dionüszodórosz, és így szólt:

- Mondd, Kleiniasz, amikor a nyelvtanár fölolvast nektek, az ifjak közül kik tanulják meg az olvasottakat? A bölcsek vagy az oktanok?

- A bölcsek – felelte Kleiniasz.

- Tehát a bölcsek tanulnak, nem pedig a tanulatlanok. Így hát nem feleltél helyesen az

imént Euthüdémosznak.

VI. No, erre törtek csak ki nagy nevetésben és zajos tetszésnyilvánításban a két férfiú rajongói, csodálva bölcsességüket, mi, többiek pedig döbbenet hallgattunk. Euthüdeosz észrevette döbbenetünket, és hogy még jobban csodáljuk őt, nem eresztette a fiút, hanem tovább kérdezgette, s ahogy a jó táncosok mozognak, úgy forgatta kétfelé ugyanazt a kérdést. Így beszélt:

– Vajon akik tanulnak, azt tanulják-e, amit tudnak, vagy amit nem tudnak?

Dionüszodórosz közben suttogva ismét hozzám fordult:

– Ez most valami más, Szókratész, mint az előbbi volt.

– Zeuszra – feleltem –, már az előbbi is igencsak szépen hangzott.

– Minden kérdésünk végzetes, kedves Szókratész. – No lám – mondtam –, el is hiszem, hogy nagy tekintélyetek van a tanítványok előtt.

Közben Kleiniasz azt válaszolta Euthüdeosznak, hogy a tanulók azt tanulják, amit nem tudnak. Emez pedig ugyanúgy kérdezte őt, mint az imént:

– Mondd csak, nem ismered a betűket?

– De igen – felelte.

– Ugyebár valamennyit ismered? Amaz bólintott erre.

– No és amikor valaki fölolvasson valamit, nem betűket olvas?

A fiú igenlően felelt.

– És, ugye, ha te mindet ismered – folytatta –, akkor olyat olvas föl, amit tudsz.

Ő ezt is elfogadta.

– És vajon abból, amit fölolvassanak, te nem tanulsz, aki viszont nem ismeri a betűket, az

tanul belőle?

– Dehogyan – felelte ő –, abból én tanulok. – Vagyis, ha ismered az összes betűt – mondta –, akkor azt tanulsz, amit ismersz. Amaz igenlően felelt.

– Az imént tehát nem válaszoltál helyesen. Alighogy Euthüdeosz befejezte,

Dionüszodórosz

mintegy labdaként véve át a szót, újra megcélozta vele a fiút, és így szólt:

– Euthüdeosz félrevezet téged, Kleiniasz. Hiszen mondd csak, vajon nem annyit tesz-e a tanulás, mint szert tenni annak a tudására, amit tanul az ember?

Kleiniasz beleegyezett ebbe.

– No és tudni valamit nem mást jelent – folytatta amaz –, mint birtokában lenni a már

meglevő tudásnak.

A fiú elfogadta.

– Nem tudni valamit tehát azt jelenti, hogy egyáltalán nem vagyunk birtokában a tudásnak? Igennel felelt.

– Mármost kik szoktak valamit befogadni? Akik már birtokában vannak, vagy akik nem?

– Akik még nincsenek a birtokában.

– Ugye egyetértettél vele, hogy a nem tudók a nem birtoklók közé tartoznak?

Emez bólintott.

– A tanulók tehát azokhoz tartoznak, akik befogadnak, nem pedig azokhoz, akik birtokolnak dolgokat. A fiú helyeselt.

– A nem tudók tanulnak tehát, Kleiniasz – mondta az –, nem pedig, akik tudnak.

VII. Harmadjára aztán úgy gyürkőzött neki Euthüdeosz, mint egy birkózócselhez, hogy

leterítse az ifjút. Mivel felismertem, hogy a fiú elvesztette a lába alól a talajt, elhatároztam, hogy véget vetek ennek, nehogy kedvét szegje a dolog. Így szóltam hozzá:

– Ne csodálkozz, Kleiniasz, ha szokatlannak találod ezeket a beszédeket. Talán nem is veszed észre, mit mesterkedik a két idegen körülötted. Ugyanazt teszik, mint Kübélé papjai az

avatáskor, amikor trónusra ültetik azt, akit felavatni készülnek. Hiszen ott is van kartánc és tréfa, ha másként már fölavattak. Nos, ezek sem mást tesznek most, mint körüláncolni, tánc közben tréfálkoznak, hogy azután fölavassanak. Gondold hát azt, hogy most a szent szofisztika alapelveit hallod. Először ugyanis, mint Prodikosz mondja, a helyes szóhasználatról kell tanulni. Ahogy a két idegen be is bizonyította neked, nem tudtad, hogy tanulásnak nevezik az emberek azt, amikor valaki, akinek kezdetben egy bizonyos tárgyról semmi tudása nem volt, e tudást megszerzi. De azt is így nevezik, amikor valaki, aki már birtokában van a tudásnak, tudása segítségével az említett tárgyat tevékenyen vagy szóban megvizsgálja. Ez utóbbit ugyan inkább megértésnek nevezzük, semmint tanulásnak, de bizonyos értelemben ez is tanulás. Neked pedig, mint ezt bebizonyították, elkerülte a figyelmedet, hogy ugyanazt a szót ellentétes értelemben használják az emberek, egyszer arra vonatkoztatva, aki tud valamit, máskor arra, aki nem. Hasonló ehhez a másik kérdés is, amikor azt kérdezték tőled, hogy vajon azt tanulják-e az emberek, amit tudnak, vagy azt, amit nem tudnak. Ezek a tudomány tréfái. Ezért mondom, hogy ők csak tréfálnak veled. Tréfának nevezem ezeket, mert ha valaki sok vagy csupa effélét tanult, akkor azt ugyan nem tudja jobban, hogy miként vannak a dolgok, de el tud tréfálkozni az emberekkel a szavak többértelműsége révén, elgáncsolja és fölbuktatja őket, mint azok teszik, akik kirántják a széket a leülni készülőkhöz alól és jót nevetnek, ha látják, hogy valaki hanyatt esik. Tartsd hát ezt

tréfának! Világos, hogy ezután komoly dolgokat mutatnak meg neked, én pedig támogatni fogom őket. Hiszen vállalták, hogy ezt fogják nyújtani. De úgy látom, azt gondolták, előbb tréfát kell veled üzniük. Így hát, Euthüdemosz és Dionüszodórosz, vegyüek úgy, hogy tréfáltatok, de most már elég lesz ebből. Ezután pedig buzdítsátok a fiút és mutassátok meg, hogyan kell foglalkozni a bölcsességgel és az erénnyel. De előbb én mutatom meg nektek, hogyan értem ezt és mint kívánom hallani. Ha tehát úgy látjátok, hogy balgán és neveltségesen

csinálok, ne nevessetek ki, hiszen a ti bölcsességeitek meghallgatásának a vágya bátorít fel, hogy elétek hozakodjak vele. Álljátok meg hát nevetés nélkül és hallgassátok ti is meg a tanítványaitok is. Te pedig, Axiokhosz fia, felelj nekem!

VIII. – Ugye mi, emberek, valamennyien azt kívánjuk, hogy jól menjen a sorunk? Vagy ez is ama neveltséges kérdések közé tartozik, amelyektől az imént megijedtünk? Hiszen ilyesmit kérdezni is értelmetlenség! Mert ki nem akarja, hogy jól menjen a dolga?

– Nincs ilyen – szólt Kleiniasz

– Helyes – folytattam. – No és mivel azt kívánjuk, hogy jól menjen sorunk, hogyan vagyunk rá képesek? Vajon úgy, hogy nagyszámú javaink vannak? Vagy ez még az előbbinél is együgyűbb kérdés? Hiszen nyilvánvalóan így áll a dolog!

A fiú elfogadta ezt.

– És mondd csak, mik számítanak javaknak? Tán nem is nehéz ez a kérdés és nem rendkívüli ember feladata, hogy választ találjon rá. Mert azt mindenki megmondhatja, hogy a gazdagság jó, ugye?

– Okvetlenül – felelte ő.

– Ugyancsak jó az egészség, a szépség és a test jó állapotának összes többi fajtája? Egyetértett velem.

– Aztán jó a nemes származás, a hatalom és az is, ha az embert övéi megbecsülik.

Egyetértett ezzel is.

– Milyen javak vannak még hátra? – kérdeztem. – Mi a mértékletesség, igazságosság, bátorság? Zeuszra! Mit gondolsz, Kleiniasz, vajon akkor cselekszünk helyesen, ha ezeket is javaknak tekintjük, vagy akkor, ha nem? Mert hátha valaki vitába száll velünk. De neked mi a véleményed?

– Ezek is javak – mondta Kleiniasz.

– Helyes – feleltem –, de vajon a bölcsességet hova fogjuk sorolni? A javak közé, vagy

hogyan gondolod?

– A javak közé.

– Azon légy, nehogy kihagyjunk valamit, ami pedig említésre méltó!

– Szerintem – mondta Kleiniasz – nem hagyunk ki semmit.

De nekem eszembe jutott valami, és így szóltam:

– Zeuszra is, azt kockáztatjuk, hogy éppen a legnagyobb jót hagyjuk ki!

– Mi az? – kérdezte ő.

– Hát a jó szerencse, Kleiniasz! Ezt mindenki, még a legbalgábbak is a legnagyobb jónak

tartják.

– Igazad van – felelte.

Nekem azonban megint más jutott az eszembe, és így szóltam:

– Kis híján nevetségesek lettünk az idegenek előtt, Axiokhosz fia, én is meg te is.

– Miért? – kérdezte.

– Mert a jó szerencsét már egyszer elhelyeztük az imént említett javak között, és most megint ugyanarról beszélünk.

– Hogyhogy?

– Nevetséges ugyanis, hogy amit már korábban rögzítettünk, most újra elővegyük és így kétszer említsük ugyanazt.

– Ezt meg hogy érted? – kérdezte.

– A bölcsesség – válaszoltam – nyilván jó szerencse. Ezt még a gyerek is tudja.

Ő csak csodálkozott ezen, hiszen olyan fiatal és tapasztalatlan még. Én meg, látván, hogy csodálkozik, így szóltam:

– Hát nem tudod, Kleiniasz, hogy a fuvolázás tevékenységének helyes végrehajtásában a fuvolások a legszerencsésebbek?

Igennel felelt.

– A betűk írását-olvasását tekintve meg a tanítók.

– Úgy van.

– Hát a tenger veszélyeivel szemben vajon szerencsésebbnek tartasz-e bárkit is a hozzáértő

kormányosnál?

– Nem én!

– Aztán meg hadjáratban vajon bölcs vagy tudatlan hadvezér parancsnoksága alatt vennéd-e ki szívesebben a részedet veszélyből és szerencséből?

– A bölcs parancsnoksága alatt.

– No és betegségben melyikkel vészelnéd át inkább a veszélyt? Bölcs vagy tudatlan

orvossal?

– A bölccsel.

– Ugye azért – folytattam –, mert szerencsésebb kimenetelűnek tartod a dolgot, ha a

bölcsessel, mintha a tudatlannal tartasz?

– Úgy van.

– A bölcsesség tehát minden területen szerencsésé teszi az embereket. Mert bizony a bölcsessége révén nem téved soha senki, hanem szükségképpen helyesen cselekszik és eltalálja a dolgot. Hiszen ellenkező esetben az nem bölcsesség volna.

IX. Végezetül – már nem is tudom, hogyan – abban egyeztünk meg, hogy nagy vonalakban a következőképpen áll a dolog: akiben megvan a bölcsesség, annak nincs szüksége jó szerencsére. Miután ebben megállapodtunk, megint megkérdeztem tőle azt, amiben az imént már egyetértésre jutottunk.

– Abban maradtunk – mondtam –, hogy ha javaink számosak, akkor boldogok vagyunk és

jól megy sorunk.

Ezt ő elfogadta.

– Vajon hát akkor boldogulunk javaink révén, ha azok nincsenek hasznunkra, vagy akkor,

ha hasznunkra vannak?

– Hogyha hasznunkra vannak – felelte.

– No és vajon hasznunkra vannak-e, ha csupán megvannak, de nem használjuk őket?

Például ha volna ugyan sok ennivalónk, de nem ennénk, vagy sok italunk, de nem innánk, hasznunkra volnának-e ezek?

– Egyáltalán nem – felelte.

– Aztán a kézművesek, ha mindegyiküknek megvolna ugyan minden szükséges eszköze a munkához, de nem használnák őket, vajon jól járnának-e pusztán birtoklásuk révén? Hiszen birtokában volnának mindannak, amivel csak rendelkeznie kell egy kézművesnek. Például az ács, ha el volna látva minden szerszámmal és elegendő fa is állna a rendelkezésére, de nem ácsolna, hát hasznára volna-e a birtoklás?

– Semmiképpen – felelte.

– Vagy pedig ha valaki birtokában volna a gazdagságnak és az imént említett összes javaknak, de nem élne velük, vajon boldog volna-e pusztán a javak birtoklása révén?

– Nem volna az, Szókratész.

– Látni való tehát – mondtam –, hogy annak, aki boldog akar lenni, nemcsak birtokolnia kell az ilyen javakat, hanem használnia is kell őket, különben nem válik hasznára a birtoklásuk.

– Igazad van.

– No és, Kleiniasz, ha valaki birtokában van a javaknak meg használja is őket, ez így már elegendő ahhoz, hogy az illető boldog legyen?

– Én legalább úgy látom.

– Vajon akkor-e – folytattam –, ha helyesen használja őket, vagy akkor is, ha nem?

– Akkor, ha helyesen használja.

– Jól mondod – feleltem –, mert azt hiszem, jobban ellenkezik a boldogsággal, ha valaki helytelenül használ egy dolgot, mint ha békét hagy neki. Az előbbi ugyanis rossz, az utóbbi viszont se nem rossz, sem nem jó. Vagy nem így szoktuk mondani?

Egyetértett velem.

– Mármint ami a fa megmunkálását és alkalmazását illeti, abban mi más tesz képessé a helyes használatra, mint az ácsok mesterségbeli tudása?

– Bizony nem egyéb – felelte.

– De az eszközök megmunkálásában is a helyes szaktudás vezet eredményre.

Ezzel is egyetértett.

– No és az előbb említett javak: a gazdagság, egészség, szépség használatát illetően vajon

az őket irányító és a cselekvést vezető szaktudás teszi-e mindegyikük helyes használatát, vagy valami más?
– A tudás – felelte.
– Tehát úgy látszik, nemcsak jó szerencsét, hanem sikert is a tudás nyújt minden birtoklásban és tevékenységben.

Egyetértett velem.

– Nos hát, Zeuszra! – mondtam –, van-e haszna egyáltalán a többi javaknak belátás és bölcsesség nélkül? Vajon akkor eredményesebb-e az ember, ha a birtoka sok és sokféle tevékenységet űz, de híján van az észnek, vagy inkább akkor, ha amaz kevés, de van esze? Vedd csak szemügyre a következőképpen: ugye aki kevesebbet cselekszik, kevesebbet is hibázik. Aki kevesebbet hibázik, kevésbé jár rosszul; aki kevésbé jár rosszul, kevésbé szerencsétlen.

– Úgy van – válaszolta.

– Melyik ember cselekszik kevesebbet, a szegény vagy a gazdag?

– A szegény – felelte.

– Aztán vajon a gyenge vagy az erős?

– A gyenge.

– S vajon akit megbecsülnek, vagy aki nem örvend megbecsülésnek?

– Akit nem becsülnek.

– És vajon egy bátor és mértékletes ember cselekszik kevesebbet, vagy aki gyáva?

– Aki gyáva.

– És ugye a tétlen is kevesebbet tesz, mint a tevékeny? Elfogadta ezt is.

– És a lassú is kevesebbet tesz, mint a gyors, és akinek gyöngye a látása és hallása, kevesebbet teljesít, mint az éles szemű és a jó fülű?

Mindebben egyetértettünk.

– Végeredményben úgy látszik, Kleiniasz – szóltam –, hogy mindazok, amiket az imént javaknak mondtunk, nem azért kerültek szóba, mintha önmaguknál fogva javak volnának, hanem úgy áll a dolog, hogy ha tudatlanság vezérli őket, rosszabbak az ellentéteiknél, mivel nagyobb mértékben képesek arra, hogy alá vessék magukat hitvány vezetőjüknek. De ha belátás és bölcsesség vezérli őket, akkor nagyobb mértékben javak. Önmagában viszont egyikük sem értékes.

– Látni való, hogy úgy van, ahogy mondod – felelte ő.

– Mi következik hát számunkra a mondottakból? Nem egyéb, mint hogy a többi javak egyike sem jó vagy rossz, hanem ama kettő közül a bölcsesség jó és a tudatlanság rossz. A fiú helyeselt.

X. – De vegyük szemügyre még a többit is – folytattam. – Minthogy boldogok kívánunk lenni, ilyenek pedig láthatóan a dolgok használata, mégpedig helyes használata révén leszünk,

a felhasználás helyes voltát és sikerét meg a tudás nyújtja – ezért láthatólag szükséges, hogy mindenki mindenképpen úgy intézze dolgát, hogy a lehető legbölcsőbbé váljék. Vagy nem?

– De igen – mondta.

– És vélhetőleg inkább ezt, semmint javakat kell kapnia atyjától, nevelőitől, és mind az egyéb barátaitól, mind azoktól, akiket szeretőinek mondanak, továbbá az idegenektől is és polgártársaitól is. Kérje őket és könyörögjön hozzájuk, hogy részesítsék bölcsességben. Nem szégyen az, kedves Kleiniasz, és nem is illetlenség, ha evégett jár kedvében a szeretőjének, sőt mindenkinek, készen bárminő szép szolgálatra, mivel arra vágyik, hogy bölcs legyen.

Vagy te nem így látod?

– Úgy látom, teljesen úgy van, ahogy mondod – felelte.

– Legalábbis akkor, Kleiniasz – folytattam –, ha tanítható a bölcsesség, nem pedig önmagától támad az emberben. Ezt ugyanis meg kell vizsgálnunk, mivel még nem alakítottunk ki közös véleményt, én meg te.

– Én úgy vélem, Szókratész, hogy tanítható. Örömmel szoltam erre:

– Be jól beszélsz, te derék férfiú! Jól tetted, hogy megkíméltél engem annak sokirányú vizsgálatától, hogy vajon tanítható-e a bölcsesség vagy sem. Most hát, hogy te is úgy látod, tanítható, és egyedül ez képes boldoggá és szerencsésé tenni az embert, mi más tartanál szükségesnek, mint a filozofálást, és nem az áll-e szándékodban, hogy ezt műveld magad is?

– Bizony, hogy ezt, Szókratész – felelte –, mégpedig a lehető legnagyobb mértékben. Elégedetten hallottam ezt, és így szoltam:

– Az óhajom szerint való nevelő beszédre, Dionüszodórosz és Euthüdemosz, ez az én példám. Különös talán és hosszadalmasságánál fogva nehezen érthető. De amelyikőtök akarja, mutassa be nekünk ugyanezt művészi módon. Ha azonban ezt nem akarjátok, akkor onnan kezdve, ahol én abbahagytam, sorban mutassátok be a fiúnak, hogy vajon minden tudást meg kell-e szereznie ahhoz, hogy boldog és derék legyen, vagy egyetlen ilyen létezik és mi az az egy. Mert mint kezdetben említettem, igen fontos számunkra, hogy ez az ifjú derék és bölcs emberré váljon.

XI. Nos, Kritón, én ezeket mondtam. Arra pedig, ami ezután következett, erősen odafigyeltem, lestem, hogyan fognak a beszédhez és honnan indulnak ki, amikor a fiúnak a bölcsesség és az erény gyakorlását ajánlják. Elsőként az idősebbik, Dionüszodórosz kezdett beszélni, és mi mindnyájan úgy néztünk rá, mint akik rögtön valami csodálatos beszédet fogunk hallani. Hát ez meg is történt. Mert ez a férfiú olyan csodás beszédbe fogott, Kritón, hogy érdemes meghallgatnod, hogyan buzdított szava az erényre.

– Mondd meg nekem, Szókratész, meg ti, többiek is, akik azon vagytok, hogy ez az ifjú bölcs legyen, vajon tréfából beszéltek így, vagy valóban erre vágytok és ezen fáradoztok? Arra gondoltam, ezek azt hitték, hogy az imént, amikor arra kértük őket, beszéljessenek el a fiúval, tréfáltunk, és ezért játszottak ők is vele, és nem vették komolyan. Végiggondoltam ezt, és még határozottabban állítottam, hogy nagyon is azon vagyunk. Ekkor Dionüszodórosz így szolt:

– Csak vigyázz, Szókratész, nehogy megtagadd majd azt, amit most mondasz.

– Végiggondoltam – feleltem én –, és sohasem fogom megtagadni.

– Mondd csak – kérdezte –, hogy is van ez? Azt akarjátok hát, hogy bölcs legyen?

– Azt bizony.

– Vajon most – folytatta – bölcs-e Kleiniasz vagy sem?

– Egyáltalán nem állítja ezt magáról – feleltem –, mert nem kérkedő.

– Ti pedig – mondta – azt akarjátok, hogy bölcs legyen, ne pedig tudatlan.

Erre mi helyeseltünk.

– Azt akarjátok tehát, hogy azzá váljék, ami nem ő, és hogy az, ami ő most, ne létezzék.

Ezt hallván magam is zavarba jöttem. Amaz pedig, kihasználva zavaromat, így folytatta:

– Mi más akartok hát, mint azt, hogy ami ő most, az ne létezzék? Látni való, hogy el akarjátok pusztítani! Na, hát sokat érnek ám az ilyen barátok és szeretők, akik fiúszerelmüket el akarják emészteni.

XII. Ktészipposz, hallva ezt, fölfortyant a fiúszeretőkről mondottakon, és így szolt:

– Thurioibeli idegen, ha nem volna nagy durvaság, azt mondanám, szálljon vissza a fedre, hogy tanult ember létedre engem meg a többieket olyan hazug rágalommal illeltsz,

amit szerintem még kimondani sem szabad: hogy én őt el akarnám veszejteni.

– Hogyhogy, Ktészipposz! – szólalt meg Euthüdeosz –, szerinted lehetséges egyáltalán

hazudni?

– Zeuszra, hogy lehetséges – felelte amaz –, hacsak meg nem bolondultam.

– No és aki hazudik, vajon beszél-e a szóban forgó dologról vagy sem?

– Beszél.

– Ugyebár, ha arról beszél, akkor egyáltalán nem más dologról beszél, mint amiről éppen

beszél?

– Persze hogy arról – felelte Ktészipposz.

– Beszédének tárgya is egy, a többitől különálló létező dolog?

– Igen.

– Ugye, aki erről beszél – folytatta emez –, olyasmiről szól, ami létezik?

– Igen.

– Márpedig aki olyan dologról vagy dolgokról beszél, amelyek léteznek, az igazat mond.

Így hát Dionüszodórosz igazat mond, ha létező dolgokról szól – vagyis egyáltalán nem illetett téged hazug rágalommal.

– Igen ám, Euthüdeosz – mondta Ktészipposz –, csakhogy aki ilyesmit mond, nem a

létezőkről beszél!

– De mások-e a nem létezők – vizionozta Euthüdeosz –, mint olyan dolgok, amelyek

nem léteznek?

– Nem mások.

– De a nem létezők semmi módon sem léteznek?

– Semmi módon.

– Előfordulhat-e hát, hogy nem létező dolgokkal úgy tevékenykedjék valaki, hogy ezáltal, jóllehet ezek nem létezők, valamit létrehozson?

– Nem hinném – mondta Ktészipposz.

– Nos hát! Vajon a szónokok, amikor a néphez beszélnek, semmit sem cselekszenek?

– De bizony cselekszenek – válaszolta.

– Ugye, ha cselekszenek, alkotnak is?

– Igen.

– Cselekvés tehát a beszéd és alkotás! Amaz egyetértett ezzel.

– Senki sem nem létezőkről beszél tehát, hiszen ha beszélünk, máris alkotunk valamit. Te viszont egyetértettél azzal, hogy a nem létezők körében lehetetlenség az alkotás. Szavaid szerint tehát senki sem hazudik, hanem az a helyzet, hogy Dionüszodórosz, ha beszél, igazat szól és létező dolgokat mond.

– Zeuszra is, Euthüdeosz – szólalt meg Ktészipposz –, jóllehet létező dolgokat mond bizonyos módon, csakhogy nem úgy mondja, ahogy azok vannak!

– Ezt hogy érted, Ktészipposz? – kérdezte Dionüszodórosz. – Akadnak, akik úgy mondják a dolgokat, ahogy azok vannak?

– Akadnak bizony – felelte –, a szép és derék emberek, akik igazat beszélnek.

– No és a jók, ugye, jól járnak el dolgaikban, a rosszak meg rosszul? – kérdezte emez.

A másik helyeselt.

– Egyetértés-e azzal, hogy a szép és derék emberek akképp mondják a dolgokat, ahogy

azok vannak?

– Egyetérttek.

– A jó emberek tehát rosszul beszélnek a rosszakról, ha egyszer akképp mondják a dolgokat, ahogy azok vannak.

– De már, Zeuszra, bizony, hogy nagyon is rosszul – felelte amaz –, mégpedig a rossz emberekről, akiktől, ha rám hallgatsz, óvakodni fogsz, nehogy a jók rosszat szóljanak felőled. Jegyezd meg jól, hogy rosszat mondanak a jók a rosszakról!

– A hatalmasakról meg, ugyebár, hatalmasat szólnak – fűzte hozzá Euthüdemosz –, és melegen beszélnek a melegekről.

– A legnagyobb mértékben – felelte Ktészipposz. – De hidegen szólnak a se íze, se búze hidegekről, és ilyennek tartják a beszédüket is.

– Csúfolódunk, Ktészipposz, csúfolódunk? – kérdezte Dionüszodórosz.

– Zeuszra, nem, mert kedvellek, Dionüszodórosz, csak barátilag figyelmeztetlek és próbállak rávenni arra, hogy máskor ne mondj ilyen ellenségesen otromba dolgot, hogy én elveszejteni akarom azokat, akiket a legtöbbször becsülök.

XIII. Miután észrevettem, hogy nagyon hevesen fordulnak szembe egymással, tréfára fordítva a beszédet, így szóltam Ktészipposzhoz:

– Azt hiszem, Ktészipposzom, el kell fogadnunk az idegenektől, amit mondanak, ha szívesen nyújtják nekünk, és nem szabad összekülönböznünk a szavakon. Hiszen ha képesek rá, hogy úgy veszejtsenek el embereket, hogy haszontalanokból és esztelenekből hasznos és

eszes embereket faragnak akár ők találták föl, akár mástól tanulták az efféle irtást és pusztítást, hogy a haszontalant eltüntetve hasznos emberként állítsák újra szemünk elé – nos, ha értenek ehhez (márpedig világos, hogy értenek, hiszen azt állítják, hogy ez frissen lelt mesterségük: jó embereket alkotnak haszontalanokból), akkor engedjünk nekik! Tüntessék hát

el a fiút, és tegyék eszessé őt is és mindnyájunkat! Ha pedig ti, fiatalabbak, féltetek, legyenek én az a kariai, akin próbát tesznek.* Mivel öreg vagyok, vállalom a kockázatot és átadom magam

ennek a Dionüszodórosznak, mintha ő volna a kolchiszi Médeia. Pusztítsatok el, és ha akarjátok, főzzetek is meg, vagy csináljatok, ami jólesik, csak aztán hasznos emberként kerüljek újra elő.

Erre Ktészipposz így szólt:

– Én is készen állok rá, Szókratész, hogy átadjam magam az idegeneknek, még ha jobban meg akarnak is nyúzni, mint ahogy eddig nyúztak, ha nem tömlő készül a bőrömből, mint Marszüaszéból, hanem erény. Jóllehet Dionüszodórosz azt hiszi rólam, neheztelek rá, én nem neheztelek, csak ellentmondok neki abban, amit szerintem nem mond helyesen. Az ellentmondást pedig, nemes Dionüszodórosz, ne nevezd csúfolódásnak, mert a csúfolódás valami más.

XIV. Dionüszodórosz így szólt:

– Úgy beszélsz az ellentmondásról, Ktészipposz, mintha az létezne.

– Nagyon is – felelte amaz. – Te úgy gondold, Dionüszodórosz, hogy nem létezik

ellentmondás?

– Nem tudod bebizonyítani – mondta az –, hogy valaha is azt hallod, amint valaki

ellentmond a másiknak.

– Igazad van – felelte ő –, de hallgassuk csak, vajon nem most bizonyítom-e éppen be neked, hogy Ktészipposz ellentmond Dionüszodórosznak?

– Beszélgessünk erről?

– Igen – felelte.

– Lássuk hát! Mindegyik létező számára van szavunk?

– Van.

– Vajon ez azt fejezi ki, ahogyan létezik az illető dolog, vagy ahogyan nem létezik?

– Ahogyan létezik.

– Hiszen ha emlékszel, Ktészipposz – folytatta –, épp az imént mutattuk meg, hogy senki sem úgy beszél valamiről, ahogyan az nincs. Világos, hogy senki sem mond nem létezőt, miközben beszél.

– No és ettől kevésbé mondunk ellent egymásnak én meg te? – kérdezte Ktészipposz.

– Vajon ellentmondunk-e egymásnak, ha mindketten az ugyanazon dolognak megfelelő nyelvi formát alkalmazzuk, vagy pedig ilyenkor mindketten ugyanazt mondjuk?

Ktészipposz ezt elfogadta.

– No és ha egyikünk sem a dolognak megfelelő nyelvi formát használja – folytatta –, akkor ellentmondunk-e egymásnak? Vagy ilyenkor arról van szó, hogy egyáltalán nem az illető dologra gondolunk?

A másik ezt is elfogadta.

– És olyankor – kérdezte emez tovább –, ha én a dolognak megfelelő nyelvi formát használom, te pedig egy másik dolognak megfelelőt, akkor ellentmondunk egymásnak? Vagy pedig ilyenkor én azt a dolgot fejezem ki, te viszont egyáltalán nem fejezel ki semmit? És aki nem fejez ki semmit, hogyan mondhat ellent annak, aki kifejez valamit?

XV. Ktészipposz elhallgatott. Én pedig, bámulva a beszédet, megkérdeztem:

– Hogy érted ezt, Dionüszodórosz? Nem tőled hallom ugyanis először ezt az érvet, hanem sokaktól és gyakran hallottam már, de mindig megcsodálom. Mert örömet élnek vele Prótagorasz követői, de használták a régebbiek is. Számomra mindig csodálatosnak tűnik, mégpedig olyannak, ami megcáfolja a többi érvet is és önmagát is. De azt hiszem, leginkább

tőled tudhatom meg ezzel kapcsolatban az igazságot. Mert mi mást jelent ez az érv, ha nem azt, hogy nem létezik téves állítás, ugye, hanem aki beszél, az vagy igazat mond, vagy nem mond semmit.

Dionüszodórosz elfogadta ezt.

– Vajon ha beszélni nem is, vélekedni lehet tévesen?

– Vélekedni sem lehet – felelte.

– Egyáltalán nem létezik tehát téves vélemény?

– Nem – felelte.

– Tudatlanság sem létezik tehát és tudatlan emberek sem? Vagy nem a dolgokkal kapcsolatos tévedés volna a tudatlanság – ha léteznék ilyen?

– De az volna – felelte.

– De ilyen nem létezik – vettem ellene.

– Nem – válaszolta.

– Mondd, Dionüszodórosz, te a beszéd kedvéért beszélsz, csak hogy valami lehetetlenséget mondhass, vagy valóban úgy véled, senki emberfia sem tudatlan?

– Cáfolj meg – felelte.

– No és tételeled szerint lehetséges a cáfolat, ha egyszer senki sem téved?

– Nem lehetséges – szólt közbe Euthüdémosz.

– Tehát Dionüszodórosz nem is szólított föl rá, hogy megcáfoljam – mondtam –, hiszen hogyan javasolhat valaki nem létezőt? Nem nagyon értem ám én, Euthüdeosz, ezeket a bölcs és jól kifundált dolgokat, de valahogy majd csak fölfogom. Valószínű viszont, hogy valami nagy otrombaságot találok kérdezni. Bocsásd meg nekem. Ám lássad! Ha se téves kijelentést tenni nem lehetséges, se tévesen vélekedni, se pedig tudatlannak lenni nem lehetséges, mi más jelent ez, mint hogy nem hibázhat az ember, amikor cselekszik? A cselekvő ugyanis nem hibázhat abban, amit cselekszik. Nem így mondtátok?

– De igen – felelte.

– Na, hát – mondtam – akkor itt jön az otromba kérdés. Ha ugyanis nem tévedünk sem akkor, ha cselekszünk, sem ha beszélünk, sem ha gondolkodunk – ha mindez így van, akkor, Zeuszra is!, kinek a tanítóiként jöttetek ti ide? Vagy nem azt állítottátok az imént, hogy annak,

aki tanulni akar, szebb módon tudtok erényt nyújtani, mint bárki emberfia?

XVI. – Szókratész, te tényleg olyan vagy, mint Kronosz – vette át Dionüszodórosz a szót –, amit az előbb mondtam, arra emlékszel, amit tavaly mondtam, arra is mindjárt vissza fogsz emlékezni, de a most elhangzott beszéddel nem tudsz mit kezdeni.

– Nyilván azért, mert nagyon nehéz – feleltem –, hiszen bölcsék mondják. Azzal is nagyon nehéz mit kezdeni, amit most legutoljára mondtál. Mi az értelme annak, hogy nem tudok vele mit kezdeni? Nyilvánvalóan az, hogy nem tudom megcáfolni. Vagy mondd meg te, mit jelent ez a fordulat, hogy nem tudom használni a szavakat!

– Azzal nehéz bármit is kezdeni – felelte –, amit te mondasz. Mert hát felelj csak nekem!

– Mielőtt te felelnél? – kérdeztem Dionüszodórosztól.

– Nem felelsz? – kérdezte ő.

– Igazságos dolog ez?

– Igazságos bizony – felelte.

– És milyen alapon? – kérdeztem. – Talán mert nyilvánvaló, hogy te valamiféle, az érvek terén mindentudó emberként jöttél közénk, aki tudja, hogy mikor kell válaszolni és mikor nem, s most nem válaszolsz semmit, mert tudod, hogy nem kell?

– Fecsegsz, mert halogatsz a választ – mondta. – Pedig higgy nekem, jóember, és válaszolj, hisz magad is elismered, hogy bölcs vagyok.

– Úgy látszik, engedelmeskednem kell – mondtam –, mert te parancsolsz. Kérdezz hát!

– Mondd csak, értelemmel a lelkes lények rendelkeznek, vagy lélekkel nem bírók is?

– A lelkes lények.

– Ismersz-e olyan szót – kérdezte –, amelynek lelke van?

– Zeuszra, nem!

– Hát akkor miért kérdezted az imént, hogy mi az értelme a szavamnak?

– Mi másért – feleltem –, mint azért, mert együgyűségből elvitettem a dolgot. Vagy talán nem is vétettem el, és helyesen mondtam, hogy a szavaknak van értelmük? Te mit mondasz, elvitettem vagy sem? Mert ha nem vétettem el, akkor most te sem cáfoltál meg engem, azaz

– jöllehet bölcs vagy – magad sem tudsz mit kezdeni a beszéddel. Ha meg elvitettem, akkor nem beszélsz helyesen, midőn azt állítod, hogy nem létezik tévedés. Mindezt pedig nem a tavalyi beszédedre mondom. De úgy látszik, egy helyben vesztegel ez a beszéd, Dionüszodórosz és Euthüdeosz, és most is, mint hajdan, maga kerül a földre, midőn más akar leteríteni. És annak, hogy ez ne történjék meg veled, a ti művészetetek sem tudja meglelni a módját, még ha oly csodálatra méltó is a szavak pontossága tekintetében.

– Bizony – szólt közbe Ktészipposz is –, csuda dolgokat beszéltek, thurioibeli vagy khioszi férfiak, vagy bárminő elnevezésnek örvendjete is. Nektek aztán tényleg nem esik nehezetekre, hogy számárságokat fecsegtetek.

Félve, hogy gyalázkodni kezdenek, ismét békítőleg szóltam Ktészipposzhoz:

– Ugyanazt mondom neked, mint az imént Kleiniasznak: nem ismered föl, hogy milyen csodálatos az idegenek bölcsessége. Csakhogy nem akarják komolyan bemutatni nekünk, hanem Próteuszt, az egyiptomi szofistát utánozva kápráztatnak el bennünket. Mi viszont utánozzuk Menelaoszt, és ne bocsássuk el e férfiakat, míg be nem mutatták komolyan azt, amivel foglalkoznak. Azt hiszem, nagyon szép látványt fognak nyújtani, ha komolyan kezdik venni a dolgot. Kérjük hát meg, beszéljük rá őket és könyörögjünk, hogy nyilvánuljanak meg nekünk. Arra gondoltam, magam is újra megmutatom, hogyan kérem meg őket rá, hogy megmutatkozzanak. Onnan kiindulva próbálok tehetségem szerint sorjában végigmenni a kérdéseken, ahol az imént abbahagytam, hátha valamiképpen megkönyörülnek rajtam, és megindulva komoly buzgalmamon, ők is komolyan nekilátnak.

XVII. – Kleiniasz – mondtam –, emlékeztess csak engem, hol is hagytuk el. Ha jól emlékszem, valahol itt: ugye végül is megegyeztünk abban, hogy filozofálni kell.

– Igen – felelte.

– A filozófia pedig – folytattam – a tudás birtoklása. Nem így van?

– De így – mondta.

– No és miféle tudás birtokában kell lennünk ahhoz, hogy birtoklásunk helyes legyen?

Nem egyszerűen arról a tudásról van szó, amely hasznunkra van?

– De okvetlenül arról – felelte.

– Hasznunkra volna-e, ha értenénk hozzá, hogy körbesétálva meg tudjuk állapítani, hol van

a legtöbb arany elásva?

– Nyilván – mondta.

– Csakhogy épp az előbb érveltünk úgy – folytattam –, az sem volna segítségünkre, ha fáradság és földelés nélkül lenne is miénk minden arany. Ennélfogva még ha a köveket arannyá tudnánk is változtatni, akkor sem érne semmit ez a tudás, mert ha nem tudunk majd élni is az arannyal, nyilván semmi hasznunk nem származik belőle. Nem emlékszel erre?

– Dehogynem emlékszem – mondta.

– Látható, hogy a többi tudásnak sem lesz semmi haszna, sem a pénzszerzésnek, sem az orvoslásnak, sem semmi másnak, amely létrehozni képes ugyan valamit, de már használni nem tudja azt, amit létrehozott. Nem így van?

Egyetértett velem.

– Sőt, ha tartanunk kell magunkat előbbi megállapításainkhoz, még az a tudás is haszontalan – ha van ilyen –, amely halhatatlanná képes tenni az embert, ha nélkülözi annak ismeretét, hogy hogyan használjuk a halhatatlanságot.

Mindebben azonos volt a véleményünk.

– Olyan tudásra van hát szükségünk, szép gyermekem, amelyben az alkotás teljesen egybeesik annak ismeretével, hogy hogyan kell fölhasználnunk, amit megalkottunk.

– Látni való, hogy így van – mondta.

– Ez feltehetőleg erősen különbözik attól, hogy remekül értünk a lantkészítéshez, és az ilyesféle tudás alkalmazásához. Ebben az esetben ugyanis az alkotómesterség külön áll attól, amelyik alkalmazza a lantot, s ezek el is szakadtak egymástól, hiszen a lantkészítés és a lantpengetés igencsak különböző dolgok, ugye?

A fiú elfogadta ezt.

– És nyilván a fuvolakészítéssel sem megyünk semmire, hiszen az is másfajta dolog. Helybenhagyta.

– Ohó, az istenekre! – kiáltottam föl –, hát a beszédalkotás? Ha ennek, mesterségét megtanulnánk, ez volna az, amit ha alkalmazni is tudunk, boldogok leszünk?

– Nem hiszem – ellenkezett Kleiniasz.

- Mire alapozod a véleményedet? – kérdeztem.
- Látom, hogy vannak beszédírók – felelte –, akik nem tudják alkalmazni a maguk alkotta beszédeket, ahogy a lantkészítők sem a lantot, hanem itt is az a helyzet, hogy mások, akik maguk képtelenek beszédet alkotni, fölhasználják ezeknek a műveit. Így hát nyilvánvaló, hogy a beszédek esetében is elkülönül az alkotás mestersége a használatétól.
- Úgy látom – mondtam –, elegendő bizonyítékok van rá, hogy nem a beszédszerkesztők művészetének birtoklása tesz boldoggá. Bár én azt hittem, itt fog valamiképpen megjelenni az a tudás, amelyet régen keresünk. Mert nekem ezek a beszédírók szörnyű bölcsnek tűnnek, Kleiniasz, valahányszor csak a társaságukban vagyok, a művészetük meg emberfölöttinek és fenségesnek. De ebben nincs is semmi csodálatos, hiszen mesterségük az igéző művészetnek része, és csak kevéssel marad el mögötte. Mert az igézés kígyók, pókok, skorpiók és más vadak meg betegségek megbűvölése, emez pedig a bírának, a népgyűlés tagjainak és más embercsoportoknak megbűvölése és meggyőzése. Vagy te másként látod?
- Nem – felelte –, hanem szakasztott úgy, ahogy mondod.
- Hát akkor hová forduljunk – kérdeztem –, melyik mesterséghez?
- Én nem látom, merre menjünk – mondta.
- De én úgy látom – szóltam –, rábukkantam.
- Mit találtál? – kérdezte Kleiniasz.
- A hadvezetést látom olyan mesterségnek – feleltem –, amely ha szert teszünk rá, minden másnál alkalmasabb, hogy boldoggá tegyen.
- Hát én ezt nem hiszem.
- Ugyan miért nem? – kérdeztem.
- Ez valamiféle embervadász-mesterség.
- Mit akarsz ezzel mondani? – kérdeztem.
- A vadászat egyik fajtája sem több a vadászásnál és kézre kerítésnél. Miután elejtették azt, amire vadásznak, nem tudják fölhasználni, hanem a vadászok és a halászok a szakácsoknak adják át. A földmérők, csillagászok és számlálók pedig – hiszen vadászok ők is, mert egyikük sem alkotója az ábráknak és számsoroknak, hanem rájuk találnak csupán –, mivel fölhasználni nem tudják ezeket, csupán vadászni reájuk, a dialektikusoknak adják át a zsákmányt – már legalábbis azok, akik nem teljesen esztelenek.
- Jól van, szépséges és bölcs Kleiniaszom! – mondtam. – Szóval így áll a dolog?
- Így bizony – felelte. – És a hadvezérek is ugyanígy járnak el. Ha elejtettek egy várost vagy egy tábort, az államférfiaknak adják azt át, mivel ők maguk nem tudnak mit kezdeni a zsákmánnyal. Ahogy a fürjvadászok, gondolom, a fürjtenyésztőknek adják át zsákmányukat, így hát, ha arra a mesterségre van szükségünk, amelyik azt, amit birtokol – akár alkotás, akár vadászat révén tett is rá szert –, használni is tudja (márpedig boldoggá az ilyen tesz bennünket), akkor valami mást kell keresnünk a hadvezetés mestersége helyett.

XVIII. KRITÓN

Mit nem mondasz, Szókratész! Ez a fiú ilyesmiket mondott?

SZÓKRATÉSZ

Nem hiszed el, Kritón?

KRITÓN

Nem hát, Zeuszra! Mert arra gondolok, hogy ha ezt mondta, akkor nem szorul sem Euthüdeosz, sem senki emberfia nevelésére.

SZÓKRATÉSZ

Zeuszra! Vajon nem Ktészipposz mondta ezt, és én rosszul emlékszem?

KRITÓN

Mit, Ktészipposz?

SZÓKRATÉSZ

Azt jól tudom, hogy sem Euthüdeosz, sem Dionüszodórosz nem mondta. Kedves Kritónom, tán valamelyik jelenlevő kiváló ember szólt így? Mert hogy hallottam, azt jól tudom.

KRITÓN

Zeuszra, így lehetett, Szókratész. Úgy ítélem, igen kiváló ember volt. És azután még milyen mesterséget vizsgáltatok meg? És megtaláltatok, amit kerestetek, vagy nem találtatok meg?

SZÓKRATÉSZ

Hol kellett volna megtalálnunk, kedvesem? Még nevetségessé is váltunk, mint a gyerekek, akik búbos pacsirtát üznek. Mindig azt hittük mindegyik tudományról, hogy rögtön megfogjuk, azok pedig folyton elmenekültek. A többi miatt is mesélném el neked, hanem az uralkodói mesterséget, azt igen. Ezzel úgy jártunk, hogy amikor megvizsgáltuk, vajon ez hozza-e létre a boldogságot, akkor mintha egy labirintusba kerültünk volna. Már azt hittük, célnál vagyunk, midőn ismét vissza kellett fordulnunk, és mintha csak a kutatás elején volnánk, ugyanannyi mindennek voltunk hűjával, mint mikor az első kérdést fölítettük.

KRITÓN

Hát ez meg hogy történhetett, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Elmondom. Azt hittük ugyanis, hogy az államférfi és az uralkodó mestersége azonos.

KRITÓN

És aztán?

SZÓKRATÉSZ

A hadvezéri és egyéb mesterségek a műveiket, melyeknek ők a megformálói, átadják, hogy emez, mint az egyetlen, amely ért a fölhasználásukhoz, uralkodják rajtuk. Világosan úgy tűnt nekünk, hogy ez az a művészet, amelyet mi keresünk és hogy a városállamban ő a helyes

cselekvés okozója. Egyszerűen az Aiszhülosz jambusa szerint* gondolkodtunk: ő ül az állam kormányrúdjánál, irányít és kormányoz mindent, és így mindent hasznosra fordít.

KRITÓN

De hát ezt helyesen láttátok, Szókratész!

XIX. SZÓKRATÉSZ

Magad ítélsz, Kritón, ha meg akarsz hallgatni. Az előbbi gondolatok után a következőképpen folytattuk vizsgálódásunkat. Lássuk csak, vajon a mindeneket vezérlő uralkodói mesterség hoz-e létre művet vagy sem? Minden bizonnyal igen – mondtuk egymásnak. Te nem ugyanezt mondanád, Kritón?

KRITÓN

De igen.

SZÓKRATÉSZ

No és mit neveznél e mesterség művének? Például ha azt kérdezném, hogy az orvoslásnak, amely mindeneken uralkodik, amiken uralkodnia adatott, mi a műve – azt felelnéd, hogy az egészség?

KRITÓN

Azt felelném.

SZÓKRATÉSZ

Tovább! A ti mesterségeitek, a földművelés, amely mindeneken uralkodik, amin uralkodnia adatott, mit hoz létre? Nem a táplálékot neveznéd meg, amelyet a földből nyújt nekünk?

KRITÓN

De igen.

SZÓKRATÉSZ

Hát az uralkodói mesterség, amely mindeneken uralkodik, amin uralkodnia adatott? Biztos nem jössz rá egykönnyen!

KRITÓN

Zeuszra, Szókratész, nem bizony!

SZÓKRATÉSZ

Mi sem, Kritón! De annyit csak tudsz, hogy amit keresünk, annak hasznosnak kell lennie.

KRITÓN

Persze.

SZÓKRATÉSZ

Ugye valami jót kell hogy nyújtson nekünk?

KRITÓN

Szükségképpen, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ

Abban pedig megegyeztünk, én meg Kleiniasz, hogy a jó nem más, mint egyfajta tudás.

KRITÓN

Így mondtad.

SZÓKRATÉSZ

Ugye az államtudomány egyéb művei – számos ilyen van, például, hogy gazdaggá, szabaddá és egyetértővé teszi a polgárokat – sem nem jók, sem nem rosszak. Ámde bölccsé kell tennie bennünket és tudást kell hogy adjon, ha egyszer hasznossá és a boldogság alkotójává kíván lenni.

KRITÓN

Így van. Egyetértünk abban, amit mondtál.

SZÓKRATÉSZ

No és vajon az uralkodói mesterség bölccsé és jóvá alakítja-e az embereket?

KRITÓN

Mi gátolná ebben, Szókratész?

SZÓKRATÉSZ

Vajon mindenkit minden tekintetben ilyenné tesz? És a tudás minden fajtáját: a varga- meg az építőmesterséget és az összes többit ez nyújtja?

KRITÓN

Ezt nem hinném, Szókratész

SZÓKRATÉSZ

De hát milyen tudást nyújt? Mire használjuk? Hiszen nincs szüksége ennek a mesterségnek arra, hogy akár jó, akár hitvány műveket alkosson, tudást pedig nem nyújt semmi mást, csak önmagát. Meg kell mondanunk, hogy mi ez a mesterség és mire használjuk! Tán mondjuk azt,
Kritón, hogy ennek révén másokat jó emberré teszünk?

KRITÓN

Mondjuk!

SZÓKRATÉSZ

És miben fog állni ezeknek a jó volta és hasznossága? Azt kell mondanunk, hogy ők meg másokat tesznek jó emberré és azok ismét másokat? De nem derül ki számunkra, hogy mit is jelent ezeknek az embereknek a jó volta, mivel elvetettük mindazt, amit az államtudomány művének tekinthetünk. Itt tehát egyszerűen az történik, amire a szólásmondás utal: Zeuszé Korinthosz is* – és mint mondtam, éppolyan távol vagy tán még távolabb vagyunk annak ismeretétől, hogy mi is az a tudás, amely bennünket boldoggá tesz majd.

KRITÓN

Zeuszra is, Szókratész, jókora nehézségbe bonyolódtatok!

SZÓKRATÉSZ

Mihelyt belebonyolódtam ebbe, Kritón, fennhangon kiáltozni kezdtem, ahogy Dioszkuroszokat szokás szólítani, úgy könyörögtem a két idegenhez, hogy mentsenek ki minket, engem meg a fiút, e roppant szótengerből, és mindenképpen lássanak már neki, hogy komolyan megmutassák: mi is az a tudás, amelynek részeseiként helyesen élhetjük le hátralévő életünket.

KRITÓN

Mi a csuda! Hát Euthüdémosz meg akart nektek mutatni bármit is?

SZÓKRATÉSZ

Már hogyne akart volna. És hozzá is fogott, barátom, igen büszkén a következő beszédhez. XX. – Mondd, Szókratész, megtanítsalak arra a tudásra, amellyel kapcsolatban oly régóta nehézségeitek vannak, vagy bebizonyítsam hogy a birtokodban van?

– Ó, kedvesem – mondtam –, hát ez tőled függ?

– Teljesen – felelte.

– Zeuszra is – szóltam –, bizonyítsd be, hogy birtokában vagyok, mert a magamkorú ember számára ez sokkal könnyebb, mint megtanulni.

– Felelj hát nekem – kezdte –, létezik olyasmi, amit tudsz?

– Sok is – mondtam –, bár jelentéktelen dolgok. – Elegendő – válaszolta. – Lehetségesnek tartod-e azt, hogy valami, ami éppen létezik, nem létező legyen?

– Zeuszra is, dehogy tartom.

– Ugyebár azt mondtad, van olyasmi, amit tudsz? – kérdezte.

– Azt mondtam.

- Mármost ha tudsz valamit, akkor tudó vagy?
- Okvetlenül, mármint abban a dologban.
- Ez nem jelent különbséget. De vajon nem szükségszerű-e, hogy mindent tudj, ha egyszer

tudó vagy?

- Zeuszra is, nem szükségszerű – feleltem. – Hiszen sok mindent nem tudok.
- Ha valamit nem tudsz, akkor nem tudó vagy.
- Abban a vonatkozásban, barátom.
- Egy kicsit nem tudó vagy hát? – kérdezte. – Az imént tudónak mondtad magad. Így hát egyidejűleg és ugyanazon vonatkozásban az is vagy meg nem is, ami vagy.
- Legyen így, Euthüdeosz – mondtam –, ami a szavakat illeti, nagyon szépen fejezed ki magad. Miként ismerem hát azt a tudást, amit éppen kutatunk? Mivel az lehetetlenség, hogy

az ember ugyanaz is legyen meg ne is, ezért ha egyvalamit tudok, mindent tudok. Hiszen nem lehetek egyidejűleg tudó is és nem tudó is. Ha pedig mindent tudok, birtokomban van a keresett tudás is. Ezt mondod tehát, és ez az a bölcs dolog?

- Önmagadat cáfolod meg, Szókratész – felelte.
- Hogyhogy, Euthüdeosz – kérdeztem –, te nem ugyanígy vagy ezzel? Hiszen én veled meg Dionüszodórosszal, ezzel a kedves lélekkel társulva bármit elviselnék és jajszó sem hagyná el a számat. Mondd csak, ti ketten nem úgy vagytok ezzel, hogy némely dolgokat tudtok, másokat meg nem?
- Egy cseppet sem, Szókratész – válaszolt Dionüszodórosszal.
- Hogy érted ezt? – kérdeztem. – Hát semmit sem tudtok?
- Éppen ellenkezőleg – felelte.
- Mindent tudtok tehát – kérdeztem –, bármi legyen is az?
- Mindent – felelte –, és így vagy ezzel te is: ha egy dolgot tudsz, mindent tudsz.
- Ó, Zeusz – mondtam –, milyen csodálatos dolgot mondasz, és micsoda nagy jó nyilvánul meg itt! És minden ember így van ezzel? Vagy mindent tud, vagy semmit sem?
- Persze, hiszen nem fordulhat elő, hogy némely dolgokat tudjanak, másokat meg nem, és így egyidejűleg tudók és nem tudók legyenek – felelte.
- Hanem? – kérdeztem.
- Valamennyien úgy vannak vele – válaszolta –, hogy ha egyetlen dolgot tudnak, tudnak

mindent.

– Dionüszodórosszal, az istenekre mondom, immár világosan látni, hogy komolyan vesztek, ha nehezen tudtalak is rávenni benneteket a komoly beszédre – mondtam. – És ti ketten mindent tudtok? Például az ács- és a vargamesterséget is?

- Persze.
- Sarut foltozni is?
- Zeuszra mondom, még talpalni is – felelte.
- Meg azt is, hogy hány csillag van és hány homokszem?
- Természetesen – felelte. – Azt hitted, erre már nem fogunk igennel felelni.

XXI. Ekkor Ktészipposz szólt közbe:

- Zeuszra is, Dionüszodórosszal – mondta –, mi a bizonyítéka annak, hogy igazat beszéltek?
- Mit bizonyítsak?
- Tudod-e, hogy hány foga van Euthüdeosznak, és ő, hogy mennyi van neked?
- Nem elegendő, ha hallod, hogy mindent tudunk? – kérdezte amaz.
- Semmiképpen. Legalább ezt meg kell mondanotok és bizonyítanotok, hogy igazat

szóltok. Ha megmondtátok, hogy hány foga van a másíknak, mi pedig megszámoljuk, és kitűnik, hogy tudtátok, akkor elhisszük a többit is.

Azt hitték, gúnyolódik, és nem akartak ráállni, hanem kitarítottak amellett, hogy mindama dolgokat tudják, amelyekre Ktészipposz egyenként rákérdezt. A végén ugyanis Ktészipposz gátlástalanul faggatózni kezdett, és nincs olyan ronda dolog, amiről ne kérdezte volna meg, hogy tudják-e. Ezek meg nagy vitézül állták a faggatózást, rábólintva mindenre, hogy tudják. Olyanok voltak, Kritón, mint a vaddisznók, amelyek nekirohannak a késnek, úgyhogy a hitetlenségtől sarkallva a végén magam is megkérdeztem Dionüszodóroszt, hogy hát táncolni tud-e. Ez meg azt felelte, hogyne tudna!

– Na, hát – mondtam erre – csak nem jutottál olyan messze a bölcsességben, hogy a te korodban tótágast állva kardok között buk fencezz és keréken forogj?

– Nincs olyasmi, amit ne tudnék – felelte.

– Most tudtok mindent, vagy mindig is tudtátok? – kérdeztem.

– Mindig is tudtunk – válaszolta.

– Gyerekkorotokban is tudtátok, mindjárt, ahogy megszülettetek?

– Tudtunk mindent – felelték egyszerre –, bár számunkra is hihetetlennek tűnt.

– Szókratész, te nem hiszel nekünk? – kérdezte Euthüdémosz.

– Azt látom, hogy igen bölcsök vagytok.

– Ha van kedved válaszolni nekem, bebizonyítom, hogy egyetértesz velünk magad is e

csodálatos dolgokban.

– Hát az nagyszerű lesz – feleltem –, ha erről meggyőzől. Mert ha eddig magam sem tudtam, hogy bölcs vagyok, te meg bebizonyítod nekem, hogy mindig mindent tudtam, hát mi volna ennél nagyobb dolog, amire életemben valaha is rábukkanhatnék? XXII. – Felelj hát – szólított föl.

– Kérdezz csak – mondtam –, felelek.

– Tudója vagy-e valaminek, Szókratész, vagy nem?

– Az vagyok.

– És éppen azzal tudsz, amivel tudó vagy, ugye? – Amivel tudó vagyok. Gondolom, a

lélekre célsz.

Vagy nem arra gondoltál?

– Nem szégyelled magad, Szókratész, hogy kérdeztél létedre visszakerdezel?

– Na jó – mondtam –, mit csináljak tehát? Mert én azt teszem, amit kívánsz. Ha nem értem a kérdést, azt kívánod, hogy akkor is válaszoljak és ne kérdezzek vissza?

– De hát valahogyan csak értelmezed a szavaimat! – mondta.

– Valahogyan persze – feleltem.

– Na, hát ahogy érted a kérdést, annak megfelelően válaszolj.

– Csakugyan? – kérdeztem. – És ha te egyféleképpen érted, amit kérdezel, én meg másként értelmezem és aszerint válaszolok? Te megelégszel azzal, ha olyasmit felelek, ami nem is tartozik a tárgyhoz?

– Én meg – felelte –, de azt hiszem, te nem.

– Zeuszra mondom, hogy nem felelek addig, amíg meg nem értem.

– Nem felelsz a kérdésre – mondta –, amit pedig mindenkor tudsz értelmezni! Fecsegő vagy és faragatlanabb a kelleténél.

Észrevettem, hogy neheztel rám, mert szétzilálom a beszédét, pedig ő be akart keríteni és csapdába akart ejteni szavaival. Eszembe jutott Konnosz, aki szintén mindig megneheztelt

rám, valahányszor nem cselekedtem akarata szerint, aztán kevesebbet foglalkozott velem, mert tudatlannak tartott. De mivel úgy határoztam, hogy járni fogok hozzá, arra gondoltam, engednem kell neki, nehogy még ostobának tartson és kiutasítson, Így szóltam:

– Euthüdémosz, ha szerinted így kell tenni, ám tegyük így. Hiszen te mindenképpen jobban értesz a beszélgetéshez, mint én, aki korlátolt vagyok.

– Válaszolj hát megint – mondta –, valamivel tudod azt, amit tudsz, vagy nem?

– Valamivel hát – feleltem –, a lelkemmel.

– Ez megint többre válaszol, mint a kérdés – mondta erre –, hiszen nem kérdeztem, hogy

mi az, amivel tudsz.

– Megint a kelleténél többre feleltem a tudatlanságom miatt. Bocsáss meg nekem! Most már egyszerűen azt fogom válaszolni, hogy valamivel tudom, amit tudok.

– És vajon mindig ugyanazzal a valamivel, vagy egyszer ezzel, máskor mással?

– Ha tudok valamit – feleltem –, akkor mindig ugyanazzal.

– Hát nem hagysz föl vele, hogy túlbeszéld a dolgot? – mondta.

– Nehogy a „mindig” félrevezessen bennünket!

– Bennünket ugyan nem, legföljebb téged. De felelj: mindig ugyanazzal tudod?

– Mindig – feleltem –, ha már a „ha... akkor” megszorítást el kell hagynom.

– Ugyebár mindig azzal tudsz? De mindig tudó létedre vajon némely dolgokat azzal tudsz, amivel tudsz, másokat meg mással, vagy mindent ugyanazzal?

– Mindent, amit tudok, azzal – feleltem.

– Ez már megint túlbeszélés – szólt.

– Akkor elveszem az „amit tudok” kifejezést – mondtam.

– Te csak ne vegyél el semmit, mert nem kértelek rá – szólt. – Hanem erre felelj nekem: képes volnál-e rá, hogy az összes dolgot tudd, ha nem tudnál mindent?

– Csoda is volna az! – mondtam.

– Tégy hozzá, amit akarsz – mondta. – Elismerted, hogy tudod az összes dolgot.

– Úgy látszik, igen – feleltem –, hiszen ha az „amit tudok” megszorítás érvénytelen, akkor

mindent tudok.

– Ugyebár elismerted, hogy mindig azzal tudsz, amivel tudsz, akár „ha... akkor”, akár ahogy akarod. Egyetértesz azzal, hogy mindig tudsz és ugyanakkor mindent tudsz.

Nyilvánvaló, hogy tudtad gyermekként is, mégpedig ahogy megszületted, és felnőttként is tudod. És tudtad az összes dolgot, mielőtt megszületted, és mielőtt az ég és a föld keletkezett volna – ha egyszer mindig tudtad. És Zeuszra mondom!, ha én akarom, fogod is tudni az összes dolgot.

XXIII. – Jó volna, ha akarnád, igen tisztelt Euthüdémosz – mondtam –, ha ugyan valóban igazat mondasz. De nemigen hinném, hogy ez elegendő volna, ha fivéred, Dionüszodórosz nem akarja veled együtt. Úgy talán igen. De feleljetek nekem! Mert egyébként veletek, akik a bölcsességnek valóságos csodái vagytok, nem tudok vitázni arról, hogy én nem tudok mindent

– mert ti ezt állítjátok. Ám az olyasféle ismereteket hogyan kell megfogalmazni,

Euthüdémosz, hogy „az erkölcsileg jó emberek igazságtalanok”? Mondd hát meg nekem: tudom én ezt vagy nem tudom?

– Persze hogy tudod – mondta.

– Már micsodát? – kérdeztem.

- Hogy nem igazságtalanok az erkölcsileg jók.
- No igen – mondtam –, azt régen tudom. De nem ezt kérdezem, hanem hogy hol tanultam én azt, hogy az erkölcsileg jók igazságtalanok.
- Sehol – felelte Dionüszodórosz.
- Akkor tehát nem is tudom? – kérdeztem.
- Elrontod a gondolatmenetet – szólt oda Euthüdémosz Dionüszodórosznak –, és úgy fog tűnni, hogy ez az ember nem tud valamit és így egyidejűleg tudó is és nem tudó is. Dionüszodórosz elvörösödött.
- És te mit mondasz erre, Euthüdémosz? – érdeklődtem. – Úgy látod netán, hogy mindentudó fivéred nem szólt helyesen?
- Fivére vagyok én Euthüdémosznak? – tette föl hirtelen a kérdést Dionüszodórosz, de én

így szóltam:

- Hagyj békén, kedvesem, amíg Euthüdémosz megtanít engem, honnan tudok olyasmiket, hogy az erkölcsileg jók igazságtalanok, és ne irigyeld tőlem a tudást!
- Megfutamodsz, Szókratész – szólt Dionüszodórosz –, és nem akarsz válaszolni.
- Természetesen – feleltem –, hiszen gyarlóbb vagyok, mint bármelyikötök, így kettő elől még inkább meg kell futamodnom. Jóval gyöngébb vagyok Héraklésznél, aki nem volt képes megküzdeni a hüdrával, e szofistával, amely oly bölcs volt, hogy ha beszédének egyik fejét levágták, sokat növesztett helyette. Meg a másik szofistával, valamiféle rákkal sem, amely, azt hiszem, épp akkor mászott ki a tengerből. Hanem amikor ez bal felől szorongatta őt, beszéddel és harapással, unokaöccsét, Iolaoszt hívta segítségül, aki aztán kellőképpen meg is segítette. De ha az én Iolaoszom eljönne, igencsak másként cselekedne.
- XXIV. – Felelj csak – szólt Dionüszodórosz –, ha már ezt hoztad szóba: vajon ez az Iolaosz inkább volt a Héraklész unokaöccse, mint a tiéd?
- Legjobb, ha felelek néked, Dionüszodórosz – mondtam –, mert jól tudom, hogy nem hagysz föl a kérdezősködéssel, irigykedsz és megakadályozod, hogy Euthüdémosz megtanítsa engem arra a bölcs dologra.
- No, akkor válaszolj – mondta ő.

- Azt válaszolom, hogy Héraklésznek volt Iolaosz az unokaöccse, amennyire ezt tudom, nem pedig az enyém. Hiszen nem Patroklész fivérem volt az apja, hanem Iphiklész, akinek rokon hangzású ugyan a neve, mégis Héraklésznek a fivére.
- Patroklész pedig a te fivéred? – kérdezte.
- Az bizony – feleltem –, mert egy anyától vagyunk, jóllehet más az apánk.
- Fivéred tehát és mégsem fivéred?
- Más az apánk, barátom – feleltem. – Az ő apja Khairedémosz, az enyém

Szóphroniszkosz.

- Szóphroniszkosz és Khairedémosz tehát: apa – így ő.
- Igen – mondtam. – Egyik az enyém, másik az övé.
- Akkor ugyebár Khairedémosz más, mint apa? – tette föl a kérdést.
- Más, mint az enyém – válaszoltam.
- Tehát apa létére más, mint apa? Avagy te olyan vagy, mint a kő?
- Attól tartok – feleltem –, hogy a te kezében olyan leszek. De azt hiszem, mégsem vagyok olyan.

- Vagyis más vagy, mint a kő? – kérdezte.
- Más.
- És mivel más vagy, mint a kő, nem kő vagy. És mivel más vagy, mint az arany, nem

arany vagy – mondta.

– Így van – feleltem.

No, hát – mondta erre – Khairedémosz pedig, mivel más, mint apa, nem apa.

– Úgy látszik – feleltem –, nem apa.

– Ha meg mégis Khairedémosz az apa – szólt közbe

Euthüdémosz –, Szóphroniszkosz viszont más, mint az apa, s így nem apa, akkor te, Szókratész, apátlan vagy. Ktészipposz közbevágott.

– Hát a ti apátokkal – szólt – nem ugyanez a helyzet? Más ő, mint az én apám?

– Távolról sem – felelte Euthüdémosz.

– Akkor hát ugyanaz? – kérdezte.

– Ugyanaz.

– Ezt nem szeretném. És mondd, Euthüdémosz, csak az én apám ő, vagy a többi emberé is?

– A többieké is – felelte. – Vagy úgy gondolod, hogy ugyanaz az ember apa létére nem

apa?

– Úgy gondolom – felelte Ktészipposz.

– Hogyhogy? – kérdezte amaz. – Arany létére nem arany? Ember létére nem ember?

– Ugyan már, Euthüdémosz! – mondta Ktészipposz. – Ahogy a szólás tartja, nem jól hozod össze a szálakat. Borzasztó dolgot mondasz, ha azt tartod, hogy az apád mindenkié!

– De hát mindenkié – szólt emez.

– És emberek apja ő – kérdezte Ktészipposz –, vagy a lovaké is? Vagy az összes többi

állaté is?

– Az összesé – válaszolt.

– Az anyád meg az anyjuk?

– Az meg az anyjuk.

– Tehát a tengeri sünöknek is a te anyád az anyjuk?

– Még a tiéd is – felelte.

– Fivére vagy tehát a borjaknak, kutyakölyköknek és malacoknak is?

– Te is az vagy – mondta erre.

– És az apád a kutyáknak is apja?

– Még a tiéd is.

– Rögvest egyetértesz te is mindezzel, Ktészipposz – szólt közbe Dionüszodórosz –, ha válaszolsz nekem. Mondd csak, van neked kutyád?

– Mégpedig igen vad – felelte Ktészipposz.

– És vannak kölykei?

– Vannak. Azok is olyanok.

– Ugyebár apjuk ezeknek a kutya?

– Saját szememmel láttam, amikor meghágta a szukát – felelte.

– Nomármost! Nem a tiéd a kutya?

– De igen – mondta.

– Ugyebár apa ő és a tiéd; így hát a te apád a kutya, te pedig kutyakölyköknek vagy fivére.

XXV. Dionüszodórosz gyorsan folytatta, nehogy Ktészipposz megelőzze őt és szóhoz

jusson:

- Azt az egyet mondd még meg nekem: vered te a kutyádat?
- Hát istenem – mondta Ktészipposz nevetve –, ha már téged nem tudlak!
- Szóval vered a saját apádat – mondta emez.
- Hát igazságosabb volna, ha a ti apátokat páholnám el, hogy mi a csodának nemzett ilyen bölcs fiakat. Hanem azért, Euthüdémosz, sok jó élményt szerezhetett a bölcsességetek annak, aki nektek is apátok meg a kutyakölykeknek is.
- Pedig sem neki nincs szüksége sok jóra, Ktészipposz, sem neked.
- Meg neked sem, Euthüdémosz? – kérdezte emez.
- Senki emberfiának. Mondd csak, Ktészipposz, te jó dolognak tartod, ha a beteg orvosságot iszik, amikor szüksége van rá, vagy úgy véled, nem jó? Vagy ha háborúba megy az ember, fegyveresen jobb mennie, vagy fegyvertelenül?
- Az a jó, ha emez orvosságot iszik, amaz fegyveresen megy. Sejttem, hogy megint valami szépet fogsz kérdezni.

– Ezt te fogod a legjobban tudni – mondta –, csak felelj nekem. Miután egyetértesz azzal, hogy az a jó, ha az ember orvosságot iszik, amikor szüksége van rá, ugyebár igen jó, ha minél többet iszik, és ez igazán akkor hat, hogyha még egy szekérdereknnyi apróra tört hunyort is belekevernek?

Mire Ktészipposz így felelt:

- Akkor aztán nagyon, Euthüdémosz, föltéve, hogy aki issza, akkora, mint a delphoi

szobor.*

- No és mivel a háborúba fegyverrel jó menni, a lehető legtöbb dárdát és pajzsot kell vinni, mert az a jó.

– Persze! – felelte Ktészipposz. – Te azt hiszed, Euthüdémosz, hogy nem így kell menni, hanem egy pajzsos és egy dárdával?

– Azt hát.

– És a Gérüonészt meg a Briareósz is így fegyvereznéd föl? Én bizony fegyveres harcos létedre jártasabbnak gondoltalak ebben téged is meg a társadat is.

Euthüdémosz erre elhallgatott. Dionüszodórosz azonban az iménti válaszokhoz kapcsolódva ezt kérdezte Ktészipposztól:

– Ugye az is jó, ha aranya van az embernek?

– Az nagyon jó, hát még ha sok van – felelt Ktészipposz.

– Nahát akkor! Szerinted nem az a jó, ha az embernek mindig és mindenütt javai vannak?

– Dehogynem – felelte.

– Ugyebár azzal egyetértesz, hogy az arany jó?

– Ebben már megegyeztünk – mondta.

– És ugye mindig és mindenütt kell hogy legyen, kivált az a jó, ha magánál hordja az ember. A legboldogabb pedig az volna, aki három talentum aranyat hordana a hasában, egy talentumot a koponyájában és egy-egy sztatér aranyat mind a két szemében.

– Beszélnek, Euthüdémosz, hogy a szkütháknál azok a férfiak a legboldogabbak és legkiválóbbak, akik egy csomó aranyat hordanak a koponyájukban. Úgy van ez, mint a

kutyával, amelyet az imént apámnak neveztl. És az a legcsodálatosabb, hogy ezek isznak is a

saját aranyozott koponyájukból, a fedelét a kezükben tartják és nézegetik a belsejét.

– Vajon a szkúthák és a többi ember – kérdezte Euthüdémosz – azt látják, ami látószervük számára érzik vagy ami nem érzik?

– Ami érzik.

– Ugye te is így vagy ezzel?

– Én is.

– Látod a ruháinkat?

– Igen.

– Tehát érzenek?

– Nagyszerűen.

– És mit érzenek?

– Semmit. Nyilván te sem gondold komolyan, hogy ezek maguk érznek, hanem mókázol. Az a véleményem rólad, Euthüdémosz, hogy álmodsz, pedig nem is alszol. És ha lehetséges beszélni úgy, hogy az ember semmit se mondjon, úgy te azt teszed.

XXVI. – Hát nem tartod képesnek a némát beszélni? – kérdezte Dionüszodórosz.

– Egyáltalán nem – felelte Ktészipposz.

– Sem pedig a beszélőt, hogy némán hallgasson?

– Még kevésbé.

– És amikor kőről, fáról, vasról mesélsz, nem valami némát szoktál elbeszélni?

– Nem bizony! – felelte amaz. – Ha elmegyek a kovácműhelybe, hatalmasan csengve és zúgva szól a vas, mihelyt hozzáérnek. Úgyhogy a bölcsességed miatt elkerülte a figyelmedet, hogy most semmit sem mondtál. De még be kell bizonyítanod a másikat is: a beszélőt, hogy némán hallgat.

Úgy láttam, Ktészipposz a szeretője miatt küzd ilyen veszettül.

– Amikor némán hallgatsz – kérdezte Euthüdémosz –, ugye mindent elnémítasz?

– Mindent.

– Ugye még a beszélőről is némán hallgatsz, mivel a mindenben a beszélő is benne van?

– Hogyhogy? – kérdezte Ktészipposz. – Hát nem némul el minden?

– Teljesen mégsem – felelte Euthüdémosz.

– A minden tehát beszél, kedvesem?

– Hát a beszélők mégiscsak beszélnek.

– Csakhogy én nem ezt kérdeztem, hanem hogy hallgat-e minden, vagy beszél.

– Egyiket sem teszi és mindkettőt – vágott közbe Dionüszodórosz. – Jól tudom, hogy ezzel a válasszal aztán nem tudsz mit kezdeni.

Ktészipposz nagyot kacagott, ahogy szokta, és így szólt:

– Euthüdémosz, a fivéred kettézúzta az érvet, így azután megsemmisült és vége van.

Kleiniasz nagyon örült és nevetett, úgyhogy Ktészipposz dicsősége megtízszereződött.

Nekem úgy tetszett, Ktészipposz, amilyen ravasz, az érveit éppen amazoktól leste el: kortársaink közül ugyanis másoknak nincs ekkora bölcsessége.

XXVII. Így szóltam:

– Mit nevensz ilyen komoly és szép dolgokon, Kleiniasz?

– Láttál te már szép dolgot, Szókratész? – kérdezte Dionüszodórosz.

– Láttam bizony, Dionüszodórosz, mégpedig sokat is – feleltem.

– És vajon ezek különböztek a széptől vagy azonosak voltak vele?

Teljesen zavarba jöttem és arra gondoltam, hogy lám, most aztán itt a büntetés, amiért kinyitottam a számat. De azért csak válaszoltam, mondván, hogy a szép dolgok különböznek magától a széptől, de mindegyik esetben jelen van valami szép.

– Na és ha melletted egy ökör van jelen, akkor ökör vagy, és mert most én vagyok melletted jelen, te Dionüszodórosz vagy? – kérdezte.

– Ne mondj csúnyákat – figyelmeztettem.

– De hogyan lehetséges az – kérdezte –, hogy ha az egyik dolog vonatkozásában egy másik jelen van, akkor az egyik a másikká válik?

– Kételedsz tehát ebben? – kérdeztem. Nekiálltam, hogy utánozzam a két férfiú bölcsességét, mert igen vágytam rá.

– Hogyan kételednék én is meg a többi ember is olyasmiben, ami nincs?

– Mit nem mondasz, Dionüszodórosz – szoltam –, hát nem szép a szép és nem rút a rút?

– Ha annak tartom – felelte.

– No és annak tartod?

– Persze hogy annak.

– És ugye az azonosat azonosnak és a különbözőt különbözőnek? Hiszen a különböző mégsem azonos! Legalábbis úgy gondolom, még egy gyerek sem kételedne benne, hogy vajon a különböző: különböző-e. Ezt szándékosan hagytad figyelmen kívül, Dionüszodórosz! Mert egyébként úgy látom, hogy mesterek módjára, akikhez egyfajta mesterség szerint való tevékenység illik, ti a beszélgetést alkotjátok meg igen szépen.

– Tudod-e, hogy egy-egy mesterhez milyen tevékenység illik? – kérdezte. – Először is tudod-e, hogy a kovácsolás kihez illik?

– Tudom, hogy a kovácshoz.

– Hát a fazekak készítése?

– A fazekashoz.

– És az állatok levágása, megnyúzása, a fölívágott hús sütése és főzése?

– Ez a szakács dolga – feleltem.

– Ugyebár, ha valaki az őt megillető tevékenységet végzi, helyesen cselekszik?

– A leghelyesebben.

– Illő tevékenység pedig, mint mondtad, a szakács vágása és nyúzása. Egyetértettél ezzel

vagy sem?

– Egyetértettem, de nézd el nekem!

– Nyilvánvaló tehát, hogy ha valaki levágja a szakácsot, és miután földarabolta, megfőzi és kisüti, az őt megillető tevékenységet végzi. És ha valaki kikovácsolja a kovácsot és fazékká formázza a fazekast, az is illő tevékenységet végez.

XXVIII. – Poszeidónra mondom – kiáltottam föl –, most aztán föltetted a koronát a bölcsességre. Vajon részemül jut-e valaha oly mértékben, hogy sajátommá válik?

– Sajátodnak vallanád-e, Szókratész?

– Ha te akarod – feleltem –, nyilván annak vallom.

– Mit gondolsz, miről ismerszik meg, hogy a tiéd? – kérdezte.

– Arról, hogy te nem mondasz valami mást. Elindulni tőled kell ugyanis, végezni pedig

Euthüdeimosznál.

– Nos tehát! Sajátodnak, ugye, azt tartod, aminek ura vagy és amivel tetszésed szerint rendelkezel? Például sajátodnak tartod az ökröt és a juhot, ha tetszésed szerint eladhatod vagy elajándékozhatod, vagy fölálodhatod annak az istennek, amelyiknek akarod. Amivel nem ez a helyzet, az nem a tiéd.

Tudtam, hogy ebből megint valami gyönyörű dolog sül ki, és a lehető leggyorsabban szerettem volna meghallani, ezért így feleltem:

– Bizony így van, egyedül az ilyenek sajátjaim.

– És elevenek, ugye, azokat a lényeket nevezed, amelyeknek lelkük van? – kérdezte.

– Igen.

– Egyetértesz azzal, hogy csupán azok az élőlények sajátjaid, amelyekkel tetszésed szerint művelheted mindazt, amit az imént elmondtam?

– Egyetérték.

Gúnyosan hallgatott, aztán mint aki valami nagy dologra készül, így szólt:

– Mondd, Szókratész, van nálad családi Zeuszod?

Gyanítottam, hogy oda fog kilyukadni a beszéd, ahol aztán valóban végződött is.

Tanácsalatosan próbáltam egéruvat nyerni, és már bele is gabalyodtam, mintha hálóval fogtak volna el.

– Nekem nincs, Dionüszodórosz – feleltem.

– Szerencsétlen ember vagy te akkor, és nem is athéni, ha se családi isteneid, se szent tárgyaid nincsenek, se semmi, ami szép és nemes.

– Hagyj békét, Dionüszodórosz – mondtam –, ne beszélj csúfságot és ne oktass ki engem.

Hiszen vannak oltárim meg szent tárgyaim, háziak is meg családiak is, minden, ami a többi athéninak is van.

– Családi Zeusza tehát a többi athéninak sincs? – kérdezte.

– Nincs hát – feleltem. – Ez az elnevezés nem is létezik az iónoknál; sem azoknál, akik a városból elvándorolva gyarmatokat alapítottak, sem nálunk. Nekünk Ión származása miatt Apollón a családi istenünk. Zeuszt pedig nálunk nem családinak, hanem házvédőnek és nemzetségi istennek nevezik, Athénét meg nemzetségi istennőnek.

– Hát ez épp elég – mondta Dionüszodórosz. – Ebből kitűnik, hogy neked van Apollónod,

Zeuszod és Athénéid.

– Úgy van – feleltem.

– Ugyebár ezek a te isteneid?

– Nemzetségemnek ősei is ők, és nekem uraim – mondtam.

– De a tiéd! – mondta. – Avagy nem értettél egyet azzal, hogy sajátjaid?

– Egyetértettem – válaszoltam. – Na és?

– Na és ezek az istenek, ugye, szintén élőlények? Hiszen egyetértettél azzal, hogy aminek csak lelke van, az élőlény. Vagy talán ezeknek az isteneknek nincs lelkük?

– De van – feleltem.

– Akkor hát élőlények!

– Élőlények.

– Mármost egyetértettél azzal, hogy azok az élőlények a sajátjaid, amelyeket elajándékozatsz, eladhatsz, vagy föláldozhatod annak az istennek, amelyiknek akarod.

– Egyetértettem – mondtam erre. – Nem vonom vissza a szavamat, Euthüdemosz.

– Úgy hát, minthogy egyetértettél velem, hogy Zeusz és a többi isten a tiéd, mondd meg nekem nyomban, hatalmadban áll-e, hogy eladd vagy odaajándékozd őket, vagy hogy úgy bánj velük, ahogy akarsz, miként a többi élőlényel?

A beszédétől letaglózva roskadtam magamba, Kritón! Ktészipposz odalépett hozzám, hogy

segítsen.

– Azt a lánchordta Héraklészt – szolt – ennek a szép beszédnek!

Erre Dionüszodórosz:

– Na most lánchordta Héraklész, vagy Héraklész-hordta lánca?

– Ó, Poszeidón, de szörnyű szavak! – fakadt ki Ktészipposz. – Visszalépek! Én ezekkel

nem harcolok.

XXIX. Ekkor aztán nem akadt ember, Kritónom, aki ne magasztalta volna módfelett a beszédet meg a két férfiút. Nevettek, tapsoltak, majdnem magukon kívül voltak az örömtől. Korábban ugyanis csak az Euthüdémosz hívei fogadtak zajos tetszéssel minden szép ríposztot,

most azonban csaknem a Lükeion oszlopai is zajongva, lelkesen ünnepelték kettejüket.

Engem is annyira elkapott a lelkesedés, hogy elismertem: ilyen bölcs embereket még sohasem

láttam. És bölcsességüktől teljesen lenyűgözve dicséretükhöz és magasztalásukhoz fogtam, ekképp szólván:

– Ó, ti boldogságos teremtményei a csodálatos természetnek, akik ily gyorsan és kis idő alatt ekkora dolgot visztek véghez! Nyilván sok egyéb szépség is lelhető beszédeitekben, Euthüdémosz és Dionüszodórosz, de a legnagyobb mégis csak az, hogy sem a sokasággal,

sem a tiszteletre méltó és nagy hírű emberekkel nem törődtek, csupán a hozzátok hasonlókkal.

Hiszen jól tudom, hogy e beszédek csak kevés, hozzátok hasonló ember kedveli, a többiek meg úgy vélekednek felőlük, hogy az ilyen érvekkel kivívott győzelmet jobban szégyellnék, mint a vereséget. Aztán van még valami egyéb is e beszédekben, ami emberbaráti és jótékony: midőn azt állítjátok, hogy nem létezik semmi, ami szép vagy jó, vagy fehér, vagy más efféle volna, s hogy egyáltalán nem létezik olyasmi, ami különbözik a többi dologtól, akkor – mint mondjátok is – egyszerűen bevarrjátok az emberek száját. De mivel nemcsak másokét, hanem vélhetőleg a magatokét is, ez roppant örvendetes dolog és megszünteti e beszédek utálatosságát. Aztán ami a legnagyobb szabású, hogy annyira urai vagytok a dolognak, és oly művészileg van kimódolva, hogy igen rövid idő alatt bárki megtanulhatja. Ezt magam is láttam, amikor megfigyeltem Ktészipposzt, hogy mily hamar kezdett könnyedén utánózni benneteket. Mármost ez szép dolog ugyan, hogy tárgyatok ily gyorsan átadható, csak hogy az ilyen beszélgetést az emberek füle hallatára folytatni nem célirányos. Ha rám hallgattok, óvakodtok tőle, hogy sok ember előtt beszéljete, nehogy ezek, gyorsan eltanulva tőletek, hálátlanul viselkedjenek. Beszélgetsetek inkább egymással! Vagy ha nem, akkor olyanok előtt, akik megfizetnek érte. Ha józanul gondolkodtok, ugyanezt fogjátok javasolni a tanítványaitoknak is; ne beszéljenek mások társaságában, hanem vagy veletek, vagy egymással. Hiszen ami ritka, becsesebb. Ám a víz a legolcsóbb, jóllehet, mint Pindarosz mondja,* a legjobb. Nosza hát, fogadjatok tanítványotoknak engem és Kleiniaszt.

XXX. Ezeket és még néhány dolgot röviden megbeszéltünk, aztán távoztunk, Kritónom.

Fontold hát meg, hogy csatlakozz hozzájuk, mivel azt állítják, tehetségre és korra való tekintet

nélkül oktatni fogják azt, aki fizet nekik. Amit pedig különösen fontos tudnod: azt mondják, a vagyonszerző életmód sem akadálya annak, hogy az ember könnyedén elsajátítsa bölcsességüket.

KRITÓN

Szókratész, én ugyan hálás hallgató vagyok és szívesen tanulok, de tartok tőle, magam is olyan vagyok, aki nem Euthüdeámoszhoz hasonlít, hanem azokhoz, akikről mondtad, hogy ilyen érvektől szívesebben szenvednek vereséget, semhogy győzzenek velük. Jóllehet nevetségesnek tűnhetik, hogy figyelmeztesselek, de mégis el akarom mondani neked, mit hallottam. Amikor sétáltam, hozzám lépett egy férfi, aki éppen töletek jött. Ez csuda nagy bölcsnek képzele magát, azok közül való, akik roppant járatosak a törvényszéki beszédekben.

– Te nem hallgattad a bölcseket, Kritón? – kérdezte.

– Nem, az ördög vigye el – mondtam –, mert ott álltam ugyan, de egy szót se hallottam a tömegetől.

– Pedig érdemes lett volna meghallgatnod.

– És miért? – kérdeztem.

– Hogy olyan férfiakat hallj beszélgetni, akik jelenleg a legbölcsebbek az ilyen érvelés

terén.

– Ez miből derült ki?

– Mi másból, mint amit mindig hallani az efféle fecsegőktől, akik értéktelen témákat érdemtelen buzgalommal fejtegetnek?

Ilyen kifejezéseket használt. Erre én így szóltam:

– No de a filozófia legalább elmés dolog!

– Ugyan mitől lenne elmés, kedvesem? – mondta. – Hiszen semmi értéke, és azt hiszem, ha most velünk lettél volna, hát nagyon szégyenkeznél a barátod miatt. Lehetetlenül viselkedett: olyan embereknek akarta fölkínálni magát, akik egyáltalán nem törődnek azzal, hogy mit mondanak, de minden szóba belekapaszkodnak. És ezek, mint mondtam, a jelenlegi legjobbak közé tartoznak. Hiszen maga a tárgy, és az emberek, akik beszélgetnek róla, hitványak, Kritón, és nevetségesek.

Nekem az volt az érzésem, Szókratész, hogy magát a tárgyat helytelen dolog kárhozthatni,

akár ez az ember kárhoztassa is, akár pedig más. Ám hogy ilyenekkel akartál sok ember színe előtt vitába bocsátkozni, amiatt szerintem joggal ér szemrehányás.

XXXI. SZÓKRATÉSZ

Csodálatosak az ilyen emberek, Kritónom. Még nem is tudom, mit akarok kérdezni. Ez, aki odajött hozzád és a filozófiát ócsárolta, kikhez tartozott? A híres törvényszéki szónokokhoz, vagy azokhoz, akiket a szónokok behoznak megszerkeszteni a beszédek, amelyekkel aztán ők szállnak harcba?

KRITÓN

Egyáltalán nem szónok! Nem hiszem, hogy valaha is föllépett volna a törvényszéken. Zeuszra is! A tárgyban való rendkívüli műveltségét dicsérik, meg azt, hogy pompás beszédek írt.

SZÓKRATÉSZ

Értem már! Most akartam magam is beszélni róluk. Ezek azok az emberek, Kritón, akikről Prodikosz azt mondta: a filozófus és az államférfi közötti határvonalon állnak, és minden

embernél bölcsőbbnek képzelik magukat. A sokaság számára ilyennek is minősülnek, úgyhogy általános tekintélyük útjába senki más, csak a filozófiával foglalkozó emberek állnak. Úgy vélik hát, ha azt a látszatot keltik, hogy ezek nem érnek semmit, vitathatatlanul ők

vinnék el a pálmát bölcsességben mindenki előtt. Mármost abban, hogy valóban ők legyenek a legbölcsőbbek, megakadályozza őket az a tény, hogy az Euthüdeosz körével szemben az ő érveik húzzák a rövidebbet. De mégis bölcsenek tartják magukat, s úgy tűnhetik, joggal: mértékkel részt vesznek a filozófiában is, a politikában is. Mindkettőből annyira veszik ki a részüket, amennyire kell, és távol a veszélyektől és küzdelmektől élvezik a bölcsesség gyümölcseit.

KRITÓN

Mondd, Szókratész, te úgy látod, hogy mondanak valamit? Nem arról van inkább szó, hogy jóhangzású beszédeket tartanak?

SZÓKRATÉSZ

De bizony, Kritón, inkább jóhangzás, mint igazság van bennük. Nem könnyű ugyanis meggyőzni őket arról, hogy az ember és minden egyéb, ami csak középütt foglal helyet két dolog között, mindkettőből részt is kap. Ami a rosszból meg a jóból kap részt, az amannál jobb, emennél rosszabb.

Aminek két, nem ugyanazon dologgal kapcsolatos jóban van része, az e két alkotórészénél, amelyek mindegyike a saját céljára nézve hasznos, rosszabb. Aaminek pedig két, nem ugyanazon dologgal kapcsolatos rossz alkotórésze van, s ő e kettő között áll középen, az jobb lesz, mint a részül jutó két összetevő bármelyike.

Mármost ha a filozófia is jó meg a közéleti tevékenység is az, céljuk azonban nem azonos, akkor azok, akik mindkettőben részesülve közbul állnak, semmitmondók, hiszen silányabbak, mint alkotórészeik. De ha egyik alkotórészük jó, a másik rossz, akkor emennél jobbak, amannál rosszabbak. Ha mindkét összetevőjük rossz, akkor mondanak valami igazat, egyébként semmiképpen.

Azt hiszem, sem azzal nem értenének egyet, hogy mindkét alkotórészük rossz, sem azzal, hogy az egyik rossz, a másik jó. Így hát mindkét összetevőben részesülvén mindkettőnél silányabbak: a filozófiai és a közéleti érték vonatkozásában egyaránt. És igazság szerint a harmadik helyen állnak, miközben azt a látszatot igyekeznek kelteni, hogy ők az elsők. El kell

néznünk e törekvésüket és nem szabad neheztelnünk rájuk, de közben olyanoknak kell látnunk őket, amilyenek valójában. Mert minden embert becsülnünk kell, aki bármi értelmes dolgot mond és bátran kiállva megküzd érte.

KRITÓN

Magam is azon töpregek, Szókratész, amint ezt mindig mondom is neked, hogy mihez

kezdjek a fiaimmal. A fiatalabbik ugyan kicsi még, de Kritobulosz már meglelt ifjú, és szüksége van valakire, aki segíti. Valahányszor összejövök veled, az az érzésem támad, hogy örülséget csinálunk. Egyéb dolgokban sokat törődünk a gyerekeinkkel: gondot fordítunk a házasságunkra, hogy jó anyjuk legyen, a vagyonunkra, hogy gazdagok legyenek, a nevelésüket azonban elhanyagoljuk. De hogy megmondjam neked az igazat, valahányszor

szemügyre veszek valakit, aki azt hajtogatja, hogy ő neveli az embereket, elcsüggedek. És ha közelebbről megvizsgálom egy ilyen, kitűnik róla, hogy ferde gondolkodású ember. Így aztán fogalmam sincs, hogyan buzdítsam a fiút a filozófiára,

SZÓKRATÉSZ

Kedves Kritón, hát nem tudod, hogy minden területen sok a hitvány semmirekellő és kevés a derék és értékes ember? Te úgy véled, hogy a testedzés, a vagyonszerzés, a szónoklás és a hadvezetés sem szép dolgok?

KRITÓN

Dehogynem!

SZÓKRATÉSZ

És nem úgy látod, hogy a többsége azoknak, akik ezzel foglalkoznak, nevetséges?

KRITÓN

Zeuszra is, bizony igazat mondasz.

SZÓKRATÉSZ

No és ezért kerülni fogod ezeket a foglalkozásokat és a fiaidnak sem fogod ajánlani?

KRITÓN

Hát az nem volna igazságos dolog, Szókratész!

SZÓKRATÉSZ

Ne tégy olyasmit, Kritón, amit nem kell! Ne törődj azokkal, akik a filozófiával foglalkoznak, akár hasznos emberek, akár haszontalanok. Magát a tárgyat vizsgálj helyesen és jól, s ha hitványnak látod, mindenkit tarts tőle távol, nemcsak a fiaidat. De ha olyannak látod, mint amilyennek én vélem, akkor bátran kövessétek és gyakoroljátok, mint mondani szokás, magad is és gyermekeid is.